

III RIIGIKOGU

3. istungjärk. Protokoll nr. 41 (7). 1927. a.

III Riigikogu koosolek 1. veebruaril 1927.
a. kell 17.

Kokku on tulnud 94 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: Riigivanem **J. Teemant**, välisminister **F. Akel**, rahaminister **L. Sepp**, sõjaminister **J. Soots**, haridusminister **J. Lattik**, teedeminister **A. Kerem**, kohtuminister **J. Sepp**, põllutööminister **O. Köster**, kaubandus-tööstusminister **K. Kornel**, töö-hoolekandeminister **O. Tief**.

Päevakord:

1. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1927./28. aastaks — I lugemisel.

2. Eelarve-komisjoni valimine. (Valimisjagaja 3.)

3. Väljaspool linnu ja alevide asuvate kinnisvarade hindamise seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

4. Eesti riigikontrolli ajutise seaduse täiendamise seadus — II lugemisel.

5. Mäeseadus — II lugemisel.

6. Põllumajapidamiste metsaga varustamise seadus — I lugemisel.

7. Firmade seadus — üldkomisjoni ettepanek.

8. Äride registreerimise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

9. Sonda-Mustvee raudtee ehitamiseks maade sundvõõrandamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

10. Pedja liivaaugu laiendamiseks maa sundvõõrandamise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

11. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus — maakomisjoni ettepanek.

12. Kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldamise seaduse muutmise seadus — maakomisjoni ettepanek.

13. Eesti ja Briti vahelise rahatransfertide vahetamise kokkuleppe kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

14. Eesti-Saksa vahelise vahekohtu ja lepituse lepingu kinnitamise seadus — väliskomisjoni ettepanek.

15. Riigivaranduste kinnitamise seadus igasuguste kahjude vastu — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal sekretär **M. Juhkam**.

Koosolek algab kell 17.15 min.

1. Päevakorra muutmine. Juhataja **K. Einbund**:
Avan Riigikogu koosoleku.

Päevakord on juhatause poolt määratud ja sellest Riigikogu liikmetele ja Vabariigi Valitsusele teatatud.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Meil kestavad eelarve-vaidlused edasi. Kui meie eelarve-komisjoni alles siis valime, kui eelarve-vaidlused läbi, siis peab eelarve-komisjon ennast korraldama hakkama, kodukorra väljatöötamisele asuma jne. See võtaks võrdlemisi jällegi rohkesti aega. Oleks vististi soovitav, et eelarve-komisjon viibimata ära valitaks, nii et ta siis ennast konstrueeriks ja asjaajamise-korra väljatöötamisele asuks. Siis võib komisjon juba sel ajal, kui eelarve-vaidlused lõpevad, selle ettevalmistuse tööga teataval määral juba lõpule jõuda ja saab siis otsekohe eelarve arutamisele asuda, ilma et kuidagi ajaviitmist oleks. (Vahelhüüe: Kui aga eelarvet esimesel lugemisel vastu ei võeta?) Sel korral jääks eelarve-komisjon vististi töötama. On juba varem soovi avaldatud, et eelarve-komisjonil oleks pikemalt aega ette valmistuda, eks siis tehtud töö aita kaasa, et eelarve-komisjon sel korral, kui edaspidi eelarve tuleb, ruttu tööle saaks hakata! (M. Martna, stp: Aga ehk meie anname eelarve esialgu valitsusele tagasi veel!) Seni ei ole seesugust juhtumist olnud, kus eelarve oleks tagasi lükatud, sellepärast panen ette, võtta päevakorra esimeseks punktiks eelarve-komisjoni valimised.

Juhataja **K. Einbund**: Rkl. Tõnisson'i poolt on ettepanek, võtta päevakorra teine punkt esimeseks ja päevakorra esimene punkt teiseks punktiks. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Seega on päevakord kindlaks määratud. Enne päevakorra juurde asumist on sõna sekretäril teadaande korras.

**2. Teadaandmine komisjoni-
desse antud seaduseelnõude kohta ja Vabariigi Valitsuse teadaande kohta eelarve seaduse § 34. põhjal eelkrediidi määramise üle.**

Sekretär M. Juhkam: Riigikogu juhatus poolt antud:

1. Veeühisuste seaduse („R. T.“ nr. 195/196 — 1925. a.) täiendamise ja muutmise seadus — maa-komisjoni.

2. Vahekohtu klauselite protokolliga ühinemise seadus — väliskomisjoni.

3. Rahukohtu trahviseaduse täiendamise seadus — üldkomisjoni.

4. Vabariigi Valitsuse teadaanne 24. I 27. a siseministeeriumile eelarve seaduse § 34 põhjal eelkrediidi määramise kohta 800.000.— marga suuruses summas — seisma jäetud arutamise korra selgumiseni.

3. Teadaandmine Riigikogu liikmete koosolekuilt puudumise kohta jaanuarikuul.

Sekretär M. Juhkam kannab ette tähendatud teadaande. (Vaata otsuste protokoll nr. 41 (7), lisa nr. 3.)

4. M. Kurtschinsky sõnavõtmine isiklikus asjas.

M. Kurtschinsky (vp): Господа народные представители. Я позволяю себе отнять несколько минут вашего времени по личному вопросу только из уважения к достоинству парламента и того звания депутата, которое я ношу.

В № 28 газеты „Последние Известия“ от 30. января 1927. года была напечатана статья г. Ляхницкого, носящее название ответа профессору Курчинскому. В этой лживой и клеветнической статье, совершенно необычной по тону для сколько-нибудь уважающего себя органа печати, приводятся такие утверждения, которые задевают меня как депутата, а косвенно набрасывают тень и на самый парламент.

(A. Tupits, põl: Никто этого не читает.) Г-н Ляхницкий наряду с целым рядом в корне ложных заявлений совершенно голословно утверждал, что я возводил „хулу“ на Государственное Собрание, и что я позволил себе „свысока третиловать“ членов Государственного Собрания. И то и другое утверждение представляют собой заведомую неправду. Я чрезвычайно высоко ценю вообще достоинство парламента, как известного осуществления идеи народоправства и точно также чрезвычайно ценю в частности достоинство того высокого учреждения, к которому имею честь принадлежать; за-

тем я очень уважаю и высоко ставлю многих из членов нашего парламента, в опыте и подготовленности которых к государственной деятельности я не имею никакого основания сомневаться. Если же я мог себе когда-либо позволить известную критику деятельности парламента, то я считаю, что такая критика является иногда не только нашим правом, но и нашей обязанностью.

Что же касается самого содержания упомянутой мною статьи, то за нее я имею намерение привлечь г. Ростислава Ляхницкого к законной ответственности.

Заявление, которое я счел необходимым сделать, именно и было вызвано тем высоким уважением, которое я питаю к парламенту, и нежеланием, чтобы от напечатанной в газете совершенно недопустимой статьи осталось хоть какое-либо неправильное впечатление в пределах Государственного Собрания.

5. Eelarve-komisjoni valimine ja teadaandmine asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse Riigikogu rühma ning J. Zimmerman'i ühinemise kohta komisjonide valimisteks.

Juhataja K. Einbund: Eelarve-komisjoni valimise jagaja on 3. Kannan ettepanekud ette: Eesti rahvaerakonna Riigikogu rühma nimel tehakse ettepanek, valida eelarve-komisjoni Riigikogu liikmed: Jaan Tõnisson, Oskar Liigand ja Edgar Sulg.

Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel tehakse ettepanek, valida eelarve-komisjoni Riigikogu liikmed: K. Ast, K. Virma, P. Schütz, E. Jonas, O. Gustavson, J. Voiman, A. Vomm ja J. Klesment.

Põllumeeste kogude Riigikogu rühma nimel on ettepanek tehtud, eelarve-komisjoni valida Riigikogu liikmed: A. Jürman, J. Hünerson, H. Rebane, K. Tamm, M. Laarman, K. Tonkman, R. Vreeman ja J. Teetsov.

Vene rahva ühendatud Riigikogu rühm ja Balti-Saksa erakonna nimekirjade järgi valitud Riigikogu liikmed panevad ette eelarve-komisjoni valida Riigikogu liikmed: M. Kurtschinsky ja V. Hasselblatt.

Kristliku rahvaerakonna Riigikogu rühma nimel on ettepanek tehtud, valida eelarve-komisjoni Riigikogu liikmed: L. Raudkepp ja H. Anniko.

Asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse rühma nimel on ettepanek tehtud, eelarve-komisjoni valida Riigi-

kogu liikmed: J. Lehtman, K. Soonberg, V. Maaker, J. Sikkar ja J. Fuks.

Sellejuures teatab rkl. Zimmerman, et tema komisjoneid valimistel on ühinenud asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse Riigikogu rühmaga. (J. Piiskar, stp: Kuidas jääb nüüd erapooletu riigikontrolöriga?) Tähen datud rühma esitajate arv eelarve-komisjonis on seega 5. (Naer pahemalt poolt.) Rkl. Penno teatab rühma nimel, et rühm ühineb rkl. Zimmerman'iga komisjonide valimisteks. (O. Gustavson, stp: So-ool!)

Tööerakonna Riigikogu rühma nimel on ettepanek tehtud, valida eelarve-komisjoni Riigikogu liikmed: M. Juhkam, Chr. Kaarna, A. Veiler ja B. Oja.

Eesti tööliste partei Riigikogu rühma nimel on ettepanek tehtud, eelarve-komisjoni valida rkl. T. Maurer.

Kavatsen kõik ettepanekud korraga hääletada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on kõik ette pandud kandidaadid eelarve-komisjoni valitud.

6. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1927./28. aastaks — I lugemisel. **L. Raudkepp** (krst): Riigi eelarvet võib kaaluda ja arutada mitmest seisukohast; see oleneb muudugi põhimõtetest ja sihtidest, mis kõneleja poolt üles seatakse eelarve kohta. On olemas puhtopositsiooni kõned, on olemas koalitsiooni kõned. (J. Piiskar, stp: On olemas luulekõned!) Aga sellest ei järgne veel, kui keegi näiteks peab eelarve-kõnet koalitsiooniks ühinenud rühma seisukohast, et ta kõigega nõus oleks, mida eelarve esitab. Juba esimene kõneleja, rkl. Laidoner, tõi ette nii mõnegi märkuse eelarve kohta, nii mõnegi asjaga ei võinud kõneleja kõigiti nõus olla, mis eelarves väljendust leidis. Selles mõttes lubaksin enesele mõne märkuse teha eelarve kohta.

Eelarves on kaks osa: majanduslik ja üldkultuuriline. Esimesel kohal seisab loomulikult majanduslik osa, see tähendab arvud ja summad, mida määratakse kõiksugu harudele, ministereeriumidele. Teine osa, mida puudutas rahaminister oma kõne lõpus, käiks üldkultuuriliste märkuste kohta. Rahaminister ütles, et tema loodab, et meie edasi sammume kultuuri ja valguse poole; see seisukoht on seda väärt, et seda tõsiselt tähele pandaks. Majanduslikku seisukorda pannakse juba iseenesest esimeses joones tähele. Mõnel on arvamine, et see, mis puutub kultuurialasse, iseenesest areneb; peasi on — määrata rahasumma. See oleks väga ekslik vaade. Temal oleksid

ka väga halvad tagajärjed meie riigielu arengu kohta. Muidugi tuleb eelarves tähele panna seda, kas teda vaadeldakse põiklõikes, see tähendab ühe aasta läbilõikes, või ka pikklõikes, tähendab tähele panna, kuidas eelarve aastate jooksul on muutunud. (J. Piiskar, stp: Eelarve põiklõigel)

Härra rahaminister tähendas, et selle aasta eelarve on esimene, mis läheb paranemise poole. Kuigi mullune eelarve oli summaliselt väiksem, tõsteti ta ometi lisa-eelarvete kaudu suuremaks kui seda on praegune eelarve. Iga seisukohaga on ühenduses kas optimism või pessimism. Rahaminister on suutnud käesoleva eelarve tasakaalu viia — ka Vabariigi Valitsus tegi seda — mitte ainult raha summades, vaid ka optimismis ja pessimismis. Võiks isegi öelda, et rahaminister on mõnes punktis vast liig optimistlik olnud.

Eelarve tugevateks külgedeks tuleb tunnistada, et on vähendus läbi viidud järgmistel aladel ja harudes: Riigikogu, Riigivanem ja riigikantslei, riigikontroll, kohtuministereerium, välisministereerium ja isegi kaubandus-tööstusministereerium, millest võiks arvata, et just see ministereerium oleks tarvitanud lisasid kõige produktiivsemalt. See on õige tendents, võrreldes eelmiste eelarvetega, niipalju kui meie üldse seda suudame fikseerida. Üksikasju pannakse tähele komisjonis ja seal saab õige palju kõnelemist olema üksikute summade kohta. Ma jääksin rohkem peatuma eelarve teisele joonele, mis tihtipeale näib iseenesest mõistetav olevat ja misuguses arvamises peitub teatud hädaoht. Ma läheksin välja ühest summast — piirituse monopolist. Sellest saadav tulu suureneks 250.000.000 marga võrra. Rahaminister tähendas sellejuures, et peaaegu on küps see moment, et võiks Eestis läbi viia keeluseaduse. Ta kahtleb aga, et keeluseadusel oleksid need tagajärjed, mida ootavad karsklased. Aga nüüd tuleb küsida — kui rahaminister on sellel arvamisel, et juba nüüd võiks loobuda tuludest, mida saadakse piirituse monopolist: miks ei ole samme astunud selleks, et piirituse müüki vähendada, et hakata liikuma keeluseaduse poole? Seda ei ole näha, kuigi rahaminister tahtis tõendada, et ikkagi piiritust kuidagi viisi rohkem ei hakata müüma, vaid kvantum jääks umbes endiseks. Sellel alal võiks soovitada, et valitsus selgemalt ja kindlamalt näitaks, et tal tõsine tahtmine on hakata piirama alkoholiliste jookide rohket tarvitamist. On ometi teistes riikides kindel aeg määratud, millal võib osta alkoholi, näiteks on alkoholi müük keelatud laupäeviti, et töölisel ja ametnikul, kes laupäeval palka saavad, ei saaks sel päeval alkoholi osta. Meil ei ole sel alal midagi tehtud. Valitsus võiks

arvata, et see on omavalitsuste töö, aga ma tooksin näite omavalitsuse koosolekutelt. Ka omavalitsused vist ei taha või ei suuda siin piiri panna. Kui mitu korda on Tallinna linnavolikogus ettepanekud tagasi lükatud, et restorane avada, aga mõne koosoleku järele esineb linnavalitsus siiski uue ettepanekuga, et neid avada, ja kui küsitakse, kuidas see võimalik, et nii ruttu esinetakse uue ettepanekuga, siis öeldakse, et avatava hoone ehitustingimused vastavad ehitusreeglitele, takistusi ei ole, ja sel alal ei saavat ka linnavalitsus takistusi teha. Kui siis keegi väljendab mõne tõsisema sõna, siis ütleb linnapea lihtsalt: „Meie oleme jälle kuulnud ühe moraalijutluse alkoholist“.

Kui Riigikogu andis välja üüriseaduse, mis on maksev kõigi linnade ja alevite kohta, ja kus omavalitsus selles mõttes kaasa ei saanud rääkida, et öelda „ei“ või „jah“ selle seaduse kohta, miks siis riigivalitsus ei saa hakata piirama alkoholi müügi aega? Aga sellel alal ei ole midagi tehtud. Lähme edasi.

Kuidas on lugu sellega, et kaitseda kaineid kodanikke nende eest, kes andunud alkoholi liialdasele tarvitamisele. On küll olemas määrus selle kohta, et uulitsal ei tohi joodik mürada ja kära teha, ta viiakse siis ära. Aga kui palju näeme meie joobnuid uulitsal, kuigi nad kära ja müra ei tee, aga nad ei ole selles olekus, nagu määrus igalt kodanikult seda nõuab. Pangem tähele ronge. Ka seal ei ole kaitset joodikute vastu. Ma ei tea, et oleks niisugust seadust, mis kaitses kaineid kodanikke rongis joobnute vastu. Tuleb ette, et rongi tuleb sarnane element, istub kas või sülle, hakkab söimama ja jorutama. Muidugi siin võib politsei kutsuda, kes ta ära toimetab, ja kui ma ei eksi, siis läheb see protseduur rahukohtuni. See on pikk protseduur. Kui näiteks suitsetamise eest trahv peale pannakse, siis kui suitsetatakse seal, kus suitsetamine keelatud, siis on selleks määrus valmis, et samal kohal administratiiv-korras vaguni- või rongijuhi poolt pannakse trahv peale. Tuleb ära maksta. Aga ometi joobnud olek on palju kurvem sündmus kui sülitamine või suitsetamine, aga seal mingit kaitset kainel kodanikul joobnute vastu ei ole, kel on sama suured õigused nagu kainel. Ja kui hakka seal nõudma, et ta rahulikult istuks, siis võib niisuguse sõimu osaliseks saada, et keegi viisakas inimene ei julge niisuguse elemendiga jändama hakata. Kas tõesti ei ole siin nii palju leidlikkust, et niisugune isik toimetataks vagunijuhi kupeesse ja et ta pärast peaks trahvi maksma selle eest, et ta on julgenud ebakaines olekus rongi tulla, või lihtsalt niisugust isikut rongi ei lasta. Aga sel alal ei ole absoluut midagi

tehtud. Kainetel kodanikkudel on õigus, et seadus neid kaitses niisuguste elementide vastu, mis meile on häbiks.

Võiks veel nimetada ametnikkude elu. See on avalik saladus selle või teise ametniku kohta, et ta on sattunud sellesse hädaohtlikku nõrkusesse — tarvitada liig palju alkoholi. Öeldakse, ta on igavene joodik, aga ta on ametis ja jääb edasi. Kord, kui oli riigivalitsuse moodustamine päevakorras, rääkisid ma Riigivanema kandidaadiga, kes oli jurist. Siis oli mul huvi selle küsimuse vastu, kuidas on lugu ametnikkudega, kes ei ole produktiivsed riigile ja rahvale, selle tõttu, et nad on andunud alkoholile. Kas võib riik ja kodanikud neist vabaks saada? Jurist ütles: väga raske, isegi võib olla, et ei saa.

See on väga halb ja täiesti vastuvõtmatu riigikodanikkudele, et ei saa lahti sellest elemendist, kes riigile ning ühiskonnale otsekohe kahjulik. Muidugi oldakse liig drakooniline, kui niisugust ametnikku vallandatakse ametist. Aga on veel teisi võimalusi olemas, näiteks palga suhtes võiks teda ühe või teise astme võrra ajutiselt alandada, kuni ta suudab näidata, et ta seisab oma ülesannete kõrgusel. Aga midagi sarnast ei ole näha, ja riik kannatab selle all. Eelarve korras antakse ka neile palka, kes seda tööd, mis riik ja rahvas neilt ootab, ei tee korralikult, nad on kui iseäraliku kaitse all.

Või edasi, mis puutub Tartusse või Tartu õhkkonda, siis teame väga hästi, et nii mõnelgi põhjendatult Tartu kohta halb vaade on, kui seal, kus kõrgem haridus peab õitsemata ja omast kohast õitseb ka, niipalju alkoholi tarvitamist on üliõpilaskonnas. Näiteks aasta eest pöörasin ma haridusministeeriumi komisjonis küsimisega ülikooli esitaja poole: „Rahvas on huvitatud sellest, kui ta kümneid miljoneid määrab ülikooli peale, keda annab see ülikool? Rahvas on õigustatud selles ootuses ja nõudmises, et meie noorsugu, kes lõpetab ülikooli, oleks terve ja kaine.“ Ülikooli esitaja vastas sellele: „Ei ole võimalik niisuguse deklaratsioonilise korraldusega sinna tõkkeid teha, vaid see läheb — ma nimetan selle sõna, nagu ma juba enne tähendasin — iseenesest. Eks siis pärast iseenesest meie seltskond ja üliõpilaskond kerki kõrgemale arusaamise otsustamisele.“ Aga ometi tuli hiljuti hoopis vastupidisus ilmsiks, mida näitas korporatsioon „Kungla“ häbistavas ülesastumises. Aga ka siin ei leita abinõusid, kuidas selle pahe vastu võidelda. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Kui tahetakse, siis ehk leitakse.) Jah, kui tahetakse, siis ehk leitakse. Võib olla võiks professor niisuguseid võtteid tarvitada, et ta ütleb sellele üliõpila-

sele, kelle juurest professori ligi hakkab tun-
gima teatud lõhn, et ta lihtsalt ütleb sellele
üliõpilasele: „Mina niisuguses aroomis eksa-
mineerida ei või, olge lahked, tulge teine
kord, ja siis ma eksamineerin teid.“ Seal on
kindlad traditsioonid välja kujunenud, nii et
neid ei saa kirvegagi läbi raiuda. Aga rahvas
maksu kümneid miljoneid ja kuulgu pealt
kõiksugu skandaalseid lugusid, kuidas üli-
õpilased joomisele anduvad. Kas tõesti ei
ole abinõusid selle vastu võitlemiseks? Tuleks
ka siin üliõpilastele, kes joomisele andunud,
keelata eksamitele ilmumast. Ei ole midagi
sellel alal tehtud, loodetakse ainult, et kõik
iseenesest tütle langeb. (J. Voiman, stp:
Aga mis Teie minister siis teeb?)

Kas tõesti meie süda peaks külmaks jääma
nende üleskutsete vastu, mis meie rahva pare-
mad tütreid ja pojad avaldavad? Ma nime-
taksin siin mõned laused: „Ja meie peaksime
vaikima! Eesti hävineb, vabariik praguneb,
noorus närtsib! Meeste jõud rauged, naiste
kõlblust vapustatakse! Kassad tühjendatakse,
inimesed tapetakse, majad põletatakse. Eesti
on muutunud suurkõrtsiks. Terved maanur-
gad on enese viinale ära müünud. Elatakse
viinale. Tehakse tööd palehigis ja nähakse
rasket vaeva — viina orjuses. Eesti lehkab
kõrtsi lehka, Eesti aurab kõrtsi auru, Eesti
põeb viinatõbe. Viin sünnitab tiisikust, ja
tiisikus tapab kuuendiku meie surijatest aas-
tas. Eesti elumajad on rohkesti tigidat sõimu,
inetut kisendamist ja roppu röökimist täis.
Käategijad on viinastunud inimesed. Eesti
linnad on trahtereid ja viinakohvikuid, Eesti
alevid kõrtse täis. Eesti sureb viina kätte.
Kui vanu päästa on võimatu, siis päästa noo-
red! Kogugem lööksalkadeks koolis, kirikus,
lastejumalateenistustel, külades, alevites ja
linnades. Alustagem uut võidurikast vaba-
dussõda! Kuulutagem püha sõda alkoholi
vastu.“

Karskuse liikumise kohta võivad arvamised
lahku minna, aga iga kaine inimene peab
sellega arvestama, et see meil suur pahe on,
mille vastu tuleb väga ägedalt võidelda. Ma
leian, et siin ei saaks küsimusest mööda minna,
nagu tegi seda lugupeetud rahaminister tähen-
dades, et kui tahetakse, siis võiks kas keelu-
seaduse maksmata panna ja sellejuures jäetakse
aga kõik vanaviisi. Minu teada ei ole Vaba-
riigi Valitsusel arutusel olnud seaduseelnõu,
mis oleks tõkkeid pannud joomisele ja iseäranis
joodikuile, kes tüütavad vabu, kaineid
kodanikke. — Ma lähen edasi. Ühes alkoholi
liigse tarvitamisega käib käsikäes ka toorus
ja jämedus, mis ei taha väheneda. Mõnikord,
sõites vagunis, mis ju teatud esituskoht on
eriti neile, kes väljamaalt meile tulevad, kuu-

leme meie õige palju sõimu. (Chr. Kaarna,
tõer: Aga kas siin Riigikogus on üm-
berpöördukt?!) Mis puutub Riigiko-
gusse, siis võib ju ka mõni liigne sõna kuk-
kuda, aga tublike mehele antakse see andeks,
ja meil on juhtumised ette tulnud, kus inimesed
on ägedaks läinud ja nii mõndagi liigset
öelnud, kuid omavahel on ikkagi ära lepitud.
Kui teie aga otse jämedat sõimu mujal kuulete,
siis on see tooruse tundemärk. Kord sõitsin
vagunis, kus sõitsid kadetid ja kadettide peale
tuleb vaadata, kui meie tulevase ohvitserkonna
peale, ja kui seal nüüd iga viienda sõna järele
kurja kuuleme, siis on see tunnistus küll
sellest, et seal kõik asjad korras ei ole, dist-
sipliin puudub. (Vahelhüüe K. Virma,
stp ja Chr. Kaarna, tõer poolt.) Kas meie
peame asuma sellele seisukohale, nagu keegi
kirjanik meil on asunud, et eestlase jumal
on „kurat“? Kui meie selle uhkustundega
astuksime teiste rahvaste ette, siis oleks see
meile häbiks.

Edasi tahaksin tuua terve rea kultuurelu
väärnähtusi muudelt aladelt. Meil on olemas
paragrahv, mille järgi haridusministeerium,
kokkuleppel siseministriga, võib keelata õpi-
lastele kinoskäimise. Võib olla, see on ise-
enesest väga raske punkt ja selle üle võib
vaielda, aga kui ette tuleb niisuguseid kino-
etendusi, kus on kirjutatud „ainult täis-
kasvanutele“, siis peaks see keeld ikkagi
maksev olema. Ehk võtame veel ühe teise
asja: kui politsei laseb seitse numbrit mingi-
sugusest „Tallinna saladusest“ ilmuda ja
alles siis tuleb neid ära koristama, siis peab
küsima, mis tegi politsei siis, kui need kuus
vihku välja olid tulnud ja alles seitsmenda
ajal astus ta vahele. (Vahelhüüe: Politsei
ootas vahepeal seitsmenda ilmumist.)
Võib ju arvata, kui niisugune raamat ilmub,
siis on juba esimeses numbris kõige mahla-
semad kohad, et huvi äratada. Minu arvates
ei või meie nii edasi minna. (M. Martna,
stp: Mis seal sees oli?) Saladused olid,
ma muidugi ei ole lugenud. (M. Martna,
stp: Ah ei ole! J. Tõnisson, rhv: Vahest
politsei on eksinud.) Eks siis jälle kohus
tule ja pane oma suure aparadi käima, et
seda asja selgitada, millest mul täna juhus
rääkida. (J. Piiskar, stp: Keegi arvas,
et need „Tallinna saladused“ on härra
Raudkepi uuemad luuletused.) Teie olete
mõnikord väga teravmõtteline, aga seekord
kukkusite küll sisse.

Vaadates edasi tuleb rõõmuga konstatee-
rida, et isegi ajakirjandus arutusele on võtnud
küsimuse, kuidas on lood me'e kultuurkapi-
taliga. Hiljuti veel ilmus „Päevalehes“ õige
pikk ja põhjendatud juhtkiri selle kohta, et

kultuurkapitali korraldus sellel alusel, nagu ta praegu on, ei või edasi kesta. Et härra Jonase ja härra Hünerson'i vaated siin mitmes punktis kokku langevad ja nimelt eitavas mõttes, siis on tervitatav, et selle kapitali valitsemise ja tarvitamise suuna muudetakse kas või selles mõttes, et näiteks ostetakse kunstnikkudel nende teoseid, ja et kirjanikkude teoseid kirjastatakse, aga mitte sel kujul, et seal makstakse kuude ja aastate kaupa palka. (M. Martna, stp: Aga sellepärast on nende töö ometi teosed!) Ma ei taha siin selle vastu rääkida, et neile toetust anda, aga toetuse andmine ei ole igatahes hästi korraldatud ja tulevikus tuleb seda teha paremini.

Ühenduses sellega pööraksin tähelepanu sellele, et kuna kultuurkapitali suurus ulatab kuni 90 miljonini, siis tekib küsimus, mis on siis selle kapitaliga näiteks rahva tervishoiu alal tehtud või tehakse. Niihästi kui mitte midagi. Selleks on muidugi töö-hoolekandeministeerium, kes selle eest hoolt peab kandma. (M. Martna, stp: Aga kehakultuur?) Mis puutub kehakultuurisse, siis on see väga esteetiliselt laadi, rahvale peab andma midagi lihtsamat. (K. Virma, stp: Veel lihtsamat kui kehakultuur!) Lihtsamat selles mõttes, et rahvas hakkaks looma niisugust ümbruskonda, kus ta elada võiks enam-vähem hügieenilistes tingimustes. Kuidas oleks lugu, kui näiteks kultuurkapitalist paarkümmend miljonit selleks ära kulutaks, et halastajaõdedele antakse toetust selleks, et nad maal peaksid rahvalikke tervishoidlikke loenguid, ja mitte ikka suurele kogule, vaid kõneleksid ümbruskonna taluperenaistele. Siin saaks meil rahvaalgustamise mõttes nii mõndagi ära teha, ja ma kahtlen, kas tõesti arstid, ma ei tea, kui tihedalt või hõredalt neid maal leidub, suudavad siin midagi ära teha. Pealegi ei ole siin tähtis, et see väga põhjalik seletus oleks, tähtis on üldine ja praktiline seletamine, tähtis on tervishoiu põhimõtete rahva seas levitamine. Meil on sarnane viis, et meil väga palju vaieldakse põhimõtete üle, luuakse kongressidel resolutsioone, nende resolutsioonide üle vaieldakse ikka ka veel väga palju. Aga mille üle ei vaielda ja mille peale tähelepanu ei pöörata, on süsteemi küsimus: ei pöörata tähelepanu sellele, kuidas maksma panna niisugust süsteemi, et see ka sihile viiks. Siin võiks vast palju õppida inglased ja ameeriklastelt. Meie teoretiseerime väga palju, kuna inglased ja ameeriklased seda ei tee. Neil on põhimõtted enam-vähem läbi arutatud ja peaküsimuseks jääb, kuidas põhimõtteid läbi viia. Lubatagu tuumal väike näide. Hiljuti lugesime ajalehtedest,

et kristlikus noortenaiste ühingus pannakse toime tervishoidlikud loengud. Keegi välja-
maa daam peab loenguid ja kohe näidatakse pealtkuulajatele teatud süsteem kätte, et enrust selle süsteemi järgi harjutada. See on meil kuulmatu asi. Igatahes Läänes on peaaegu põhimõtete läbitöötamisel saadud materjali põhjal süsteemi läbiviimine, kuna meil ümberpöörduvalt väga palju vaieldakse põhimõtete üle, kuna aga peapunkti kohta, kuidas põhimõtteid teostada, tähendatakse — läheb iseenesest. Aga meie näeme, kuidas see iseenesest ei lähe.

Mina lugesin statistika aruannet läinud aasta kohta dr. Lasberg'i poolt. Nende andmete järgi tuleb ilmsiks, et pimedate arv on kahanenud, kuna aga nõdradõistussikkude ja kurtummade arv kasvanud ja rinnalaste surevus suurenenud. On otsekohe ära tähendatud iseäranis rinnalaste suure surevuse suhtes, kuidas tuleb rahva hulka minna, sinna saata asjatundjaid, usinaid käsi, kes aitaksid kaasa, et meie rahva surevus väheneks. Niipalju kui mina tean sellest, ei ole sel alal rahva kasuks mitte midagi ära tehtud. Palju rohkem huvitab inimesi kultuurkapitali alal näiteks spordiküsimus, mis on rohkem linnalastele. Nõnda et maarahva peale ei mõeldaks üldse. (M. Martna, stp vahelhüüe.) See ei ole veel sport. (M. Martna, stp: Kas jalgpall ei ole siis sport?) See on ainult väike osa spordist.

Ma läheksin edasi. Meil on igapäev tege-
mist ainega, mis meid kõiki huvitab, ja see oleks leib. Kui maale sõidame, siis saame head rukkileiba. Aga riigi pealinnas meie seda rukkileiba ei saa. Mina ei teagi, mis-
sugusest tainast valmistatakse meil rukkileiba. (Naer.) Härra Martna, Teie sööte vist head rukkileiba, muidu Teie ei satuks nii lõbusasse meeleollu. Meil Tallinnas ei ole puhast rukkileiba. Tekib küsimus, mispärast see nii on, ja kas siin ei ole tegemist mingisuguse spekulatsiooniga. (Vahelhüüe M. Martna, stp poolt.)

Eriti sotsialistid on huvitatud korteriküsimusest ja toiduainetest, ja arvan, et leiva-
küsimusest peaksite teie ka huvitatud olema, sest head rukkileiba Tallinnas meie ei saa. (M. Martna, stp: Aga head korterit Eestis ka ei ole.) Härra Martna nimetas praegu, et Eestis ei ole häid kortereid. Kui härra Martna Riigikogus tihti üles astus kõnedega korteriküsimuse asjas, siis arvasin ma mõnikord, et kas see liialdatud ei ole; aga et härra Martna sellest niipalju kõnelenu d on, siis hakkasin küsimust rohkem tähele panema ja tulin otsusele, et küsimus on tõesti

tõsine. (J. Piiskar, stp: Saulusest on Paulus saanud.)

Tuleb tähele panna, mispärast ei ole meie ehitismäärustesse üles võetud niisugused punktid suuremate majade ehitamiseks, mis vastu võetavad on kodanikkude nõuetele ja vaadetele. (M. Martna, stp: Miks ainult suuremad?) Selles mõttes, et kas näiteks on igas suuremas korteris tuba teenijale olemas või mitte, ja kas võib seda seadus määrata või on igal linnal omad määrused.

Mis puutub vähematesse korteritesse, siis ei tea, kas härra Martna on tähelepanu pööranud sellele, kuidas on lugu keldrikorteritega. Kas meil on niisugune määrus olemas, mis ära määraks, kui sügavad tohivad olla keldrikorterid. (M. Martna, stp: Kahtlemata ei ole.) Härra Martna ütles, et ei olevat. Jällegi suur puudus. Meil võidakse palju kõneleda ja kirjutada sellest, kuidas tuleb maju ehitada, aga tähtis nõudmine, et kaitsta inimeste tervist ka seeläbi, et keldrikorrad liiga sügavad ei oleks, ei leia mingsugust tähelepanu. Siin on täielik süsteemi puudus. (M. Martna, stp: Ega kelder mitmekordne ei ole.)

Rkl. Laidoner nimetas siin mõndagi ametnikkudest ja palkade tõstmisest ja ka sellest, et publik ootab ametnikkudelt suuremat viisakust. (M. Martna, stp: Kuhu see leivaspekulatsioon jäi?) Leivaspekulatsiooniga on niisugune asi, et kui teie rohkem andmeid leiate, siis tulge arupärimisega. Ma ütlesin teile veel midagi. Kui valitsus ja üksikud ministeeriumid hakkaksid rohkem määrusi teostama, mis hakkaksid pinnima joodikuid, nii et selle tagajärjel ka arupärimisi tuleks, oleks see väga hea valitsusele, kes pääseks muudest arupärimistest ja võiks kindel olla, et ta siin kindla ja karmi käega on hakanud piirama joomist ja ulakust.

On arusaadav, et rahvas on õigustatud vaatama ametnikkudele selle nõudega, et ametnikud oleksid viisakad ja vastutulelikud. Kui ametnikud nõuavad palkade suurendamist, mis praegustes oludes põhjendatud, siis mõeldagu ka selle peale, missugune meeletolu on meil olemas ametnikkude suhtes, kas vast niisugune, kus kodanik ütleb: või neile palka juurde anda, aga kuidas nad tihti peale kodanikkudega ümber käivad. Kas on see haruldane pilt? Kui astume kuskile ametkonda, kus 4—5 lauda toas, seisame seal paar minutit, aga keegi ei pane meid tähele. Võib olla, et kärbes lennates suudab rohkem tähelepanu oma peale juhtida, aga mitte kodanik. Kui minna ühe laua juurde ja küsida sealt, kuhu pöörduda, siis alles öeldakse, kuna ometi viisakas ametkond on niisugune,

et kohe sisse astudes küsitakse, mida kodanik soovib ja juhatatakse, kelle poole pöörduda. (Chr. Kaarna, tõer: Aga kui seal 20 ametnikku on ja siis korraga kõik üles kargavad?) See on juba Teie aritmeetika, lahendage see ülesanne ise. Soomes näiteks nägin ka üht raudteejaama juhatajat, naisterahvast, kes võttis ronge vastu, saatis neid ära, seadis rööpaid — nimelt on seal üks iseäralik aparaat, millega väntade abil saab seada rööpaid, ta andis posti välja ja müüs ka pileteid. Vaadake, kui kaugele on Soomes jõutud. Ma kahtlen väga, et meil Eesti vabariigis sarnane jaam leiduks. See näitab, missugune osavus on seal, kus teatud süsteem sellel alal läbi on viidud. Endine teedeminister nimetas praegu, et mitu sarnast jaama olevat Eestis. Kui see nii on, siis võib seda röömuga tervitada ja tuleks ainult soovida, et niisugune süsteem ikka rohkem levineks meie ametkondades.

Ma läheksin nüüd üle rahva ja noorsoo kasvatuse alale. Siin on kahjuks meil tegemist raskustega, mis olenevad meie seadustest. Kui ma siin haridusministeeriumist natukene räägin, siis selles mõttes, et haridusministeeriumi tegevuse piirid on kitsaks tehtud, et ta ei saa seda teha, mida ta tahab. Viimased sündmused on tabavad illustratsiooni sellele mõttele. Pühapäevasest „Päevalehe“ numbrist lugesin, et pr. Tõrvand-Tellman on määratud endisele kohale tagasi. Arusaadav, et haridusministeerium peab alluma kohtuotsusele ja ta peab seda tegema. (J. Tõnisson, rhv: Kas siis teisiti peab olema?) Ei, teisiti mitte. Ma loeksin ette paragrahvi avalikkude keskkoolide seadusest, nimelt § 66. See on huvitav paragrahv, ma nimetaksin seda kahepaikseks paragrahviks, sellest võib ühte välja lügeda ja võib ka teist lügeda, haridusministeerium luges sellest ühte välja, kohus aga luges teist. See paragrahv käib järgmiselt: „Ametist vabastada ja tagandada võib õpetajat, koolijuhatajat või tema abi ainult haridusministeerium; omavalitsuste poolt ülevalpeetavates keskkoolides võib maakonna või linna koolivalitsus sellekohase motiveeritud ettepaneku teha ja õpetaja tarviduse korral esialgselt koolitöölt kõrvaldada. Pedagoogilistel põhjustel võib kooli ülevalpidaja asutus haridusministeeriumi nõusolekul — riigikoolides haridusministeerium — õppejõudu ühest koolist teise ümber paigutada.“

Kui nüüd küsida, kas võib vallandada ametist õpetajat, siis võib vastata — jah, ja kui taas küsida, kas võib vallandada õpetajat ametist, võib vastata — ei. Paragrahvis on öeldud, et võib vabastada ja tagandada ainult minis-

teerium, aga ei ole öeldud, missugustel põhjustel. Kohus aga võib otsustada asja hoopis teisiti. Kuid ei ole öeldud, missugustel põhjustel võib vabastada, ja kohus võib siin asja otsustada hoopis teisiti. Linnavalitsus või maakonnavalitsus võib küll teha motiveeritud ettepaneku, aga mis tähendab „motiveeritud“? See on igatahes väga veniv mõiste. Siis — pedagoogilistel põhjustel võib õpetaja ühest koolist teise üle viia, aga seda ei ole öeldud, et ta tagandada võidaks ja „pedagoogilistel põhjustel“ — see on ka veniv mõiste. Nii et haridusministeerium võib õpetaja selle paragrahvi põhjal vallandada, aga kohus loeb sellest paragrahvist hoopis midagi muud välja, ja see ei ole koolide tegevusele igatahes kuidagi viisi hea. Nii et süü langeb siin küll meie seaduse peale.

Ja siis veel edasi: miks minnakse nii kaugele, et ka ajakirjandus sellest nii laialt kirjutab? On ju teada, et õpilased seda kõike lehtedest loevad, ja see tekitab teatavas koolis ja ka teistes koolides niisugust meeleolu, mis sugugi hea ei ole koolitööks. Ja siis on näha, et selle meeleolu loomiseks veel eriti pannakse rattad käima. Nimelt selles „Päevalehe“ kirjutuses, millest ma juba rääkisin, on öeldud, et selle kooli juhataja, kes praegu haige, palus enesele puhkust, ja ministeerium loodetavasti tuleb sellele palvele vastu. See on muidugi märguandmine, kuhu poole asja tuleks juhtida. Mispärast võetakse ajakirjanduses asja nii suurelt, et seda lugu, mis iseenesest juba piimlik, ikka veel üles puhuda? Leht nimetab seda lugu jandiks. Võib ka tõesti olla, et see jant ühel kui teisel kujul veel edasigi läheb. Ajakirjandus igatahes tuleb siin meeleolu loomiseks vahele ja aitab kaasa. Nii loeme „Päevalehest“, nagu kuulda, ei olevat kolm naisõpetajat ka proua Törvand-Tellmann'i uuesti ametisse määramisega nõus, kuid nende arvamisega ei saa koolivalitsus ega haridusministeerium rehkendada — tuleb ju neil täita Riigikohtu otsust. Õige on, et tuleb täita, aga kui ebaõiged teateid levitatakse, siis on siin liig kaugele mindud. Selle kooli pedagoogikanõukogu on just ümberpöörduvalt 17 häälega 3 hääle vastu memorandumi linna koolivalitsusele andnud, et õpetajaskond võimalikuks ei pea koostöötamist nimetatud prouaga, mis teeks võimatuks õppe- ja kasvatustöö koolis. Siin on otsekohe välja tulnud ebaõigete andmetega, mis veel suuremat ärevust tekitab õpetajate hulgas, ja missugune nähtus täiesti ebasoovitav on. Mis jääb järele siis, kui hakatakse nõnda öelda looke painutama? 17 pedagoogi on veel painutamata. Neid tahetakse vist ka veel looka painutada. Kui lugu nii on, et kohtul on õigus, siis mingi asi rahulikult

täide ja ärgu tuldagu meeleolu tegema, sest see on kahjulik kooli siseelule. Oligi juba niisugune juhtumine. See proua, kellest jutt, ei võinud veel asuda tundide andmisele, vaid teda asendati teisega. Teine õpetaja tuli tundi andma ning ütles: Meil on nüüd saksakeele tund. Kuid õpilased, kes nägid, et teine õpetaja oli ilmunud, ütlesid väga pirtsakalt: „Meil ei ole mingisugust tundi.“ See väikene näide näitab, kuidas kõik see demoraliseerib õpilasi. Haridusministeeriumil peab olema suurem võimalus tegutseda koolide suhtes nii, nagu temale õigem paistab olema. Keskkoolidega on niisugune lugu, et meil on väga vähe riigi koole: suurem jagu on omavalitsuse koolid, ja see asjaolu teeb haridusministrile väga suurt raskust õpetajate ümberpaigutamise suhtes. See on igatahes väga ebanormaalne nähtus, kui ei saa õpetajaid ümber paigutada, nagu see näiteks ette tuli Rakvere ja Läänemaa seminaries. Seal tuli ka niisugune nähtus ilmsiks, millel ühendus on alkoholi tarvitamisega. Tuli vallandada üks õppejõud. Ei saadud õpetajaid ümber paigutada sellepärast, et ei ole sellekohast seadust, maksev seadus kaitseb neid. See nähtus on koolitööle igatahes kahjulik. Ministeerium on siin käsist ja jalust seotud. Ma lõpetan oma kõne peatselt, et mitte liig palju aega kulutada.

Härra rahaminister nimetas oma kõne lõpul, et vanaisade vaim ka meid vaimustagu, et meie püsivas töös edasi läheksime ja et meil peab avanema tee valguse ja kultuuri poole. Meie oleme täiesti nõus nende sõnadega. Kui ühe või teise Riigikogu liikme kõnest on kuuldunud see motiiv, et meie oleme vaesed, siis lubaksin ma meelde tuletada asjaolu; kas olime meie 30 või 40 aasta eest rikkamad kui praegu? Vaesus on ka teatud mõttes relatiivne mõiste: meie oleme vast iseenesest jõukamad kui harilikult seda arvame. Olgugi, et meie jõukad ei ole, ei tohi meie teised rikkused, meie püsivus ja kultuur, nõrgad olla. Tähendasin varem sellele, missugused hädaohud, missugused pahed meid ähvardavad, mis eluüdi kallal näriavad, kuidas pimedad oleme, kahesilma vahele jätame oma pahed. Arvame, et kõik lahendub iseenesest, me ei võta mingisuguseid abinõusid tarvitusele, et rahvast päästa nendest. Sellel alal, vaimliku kultuuri alal, peame meie tugevad olema, siis kattub üheteisega meie vaesus ja meie rikkus. Vaesus ei olegi siis nii suur, nagu meil seda armastatakse toonitada. Meie võime olla rikkad püsivuse poolest ja sellepärast lubatagu mulle, mitte kui opositsioonis olijale, valitsusele öelda, et ta hoolt kannaks selle eest, kuidas meie elu paremale järjele tõsta ja kõiki võimalusi selleks ära kasutada. Tuletaksin

meelde Rooma vanasõna „Caveant consules“ — ülim seadus on rahva hüve.

J. Lehtman (as): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Riigi eelarve on pilt tegelikust elust. See näitab, millised on meie võimed ja kui kaugele oleme oma edenemises jõudnud. Nagu tegelik elu ise, nii ei rahulda ka see eelarve väga paljuid. Selle tegeliku elu pildi juures tulevad harilikult mitmesugused soovid kuuldavale. Kui käesolevat 1927./1928. a. eelarvet lähemalt vaatleme, siis leiame, et ta nii mitmes tükis ei vasta meie ootustele ja lootustele. Kui on lubatud võrrelda riigi eelarvet talupojaga, siis tuletab käesolev eelarve meelde talupidajat, kes elab päevast-päeva, niisugust põllupidajat, kes ei suuda oma talusse kapitali investeerida, et tulevikus paremaid päevi näha. Ta elab peost suhu ja ei ole niisugusest talust suurt loota. Kui meie riigi eelarve sarnasena esineb, siis on terve meie majanduselu tuleval aastal ka umbes samasugune. Meie riigis on väga palju kapitali riigi käes, ja kuidas riik elada suudab, nii kujuneb ka terve meie majanduslik elu. Praegu on terves meie majanduslikus elus nagu seisak. Meie teame seda ajajärku, kus tööstust hooga asutati. Sel ajal oli meil tõesti hoogu olemas, olgugi et sihid õiged ei olnud, olgugi et see õnnetuseks on saanud mitte ainult andjale, vaid ka võtjale — aga siis oli hoogu. Nüüd oleme seisaku järgus. Käed tõmmatakse eemale, ja mõnikord tulevad kuuldavale sõnad, et riik peaks oma käed meie majanduselust üldse eemale tõmbama, peaks laskma elul minna nii, nagu see läheb, peaks kapitali jätma elanikkude kätte, et need otsiksid sellele kõige parema mahutuspaiga. See ei ole õige. Riik peab majanduselu juhtima, juhtima kapitali neile aladele, kus ta tulevikus kasutoov võiks olla, peab juhtima neile aladele, mis tulevikus võiksid elu tuiksooneks kujuneda, kuigi riigil niisugusel juhtimisel tuleb kapitali võtta kodanikkudelt maksude näol. Ei ole sinna midagi parata.

Meie oleme toonitanud, et põllumajandus on meie pea majandusharu. Sellest järgneb, et meie peame kõik oma tähelepanu sinna pöörama ja põllumajandust arendama hakkama. Meie eelarvest ei paista seda aga silma. Meie näeme seal isegi teist pilti. Meie näeme, et praegusel ajal, kõik kõnelejad on seda toonitanud, meie piimatallid on need olnud, kes meile on võimaldanud ekspordivõimaldamise läbi meie väljavedu arendada nii, et ta sisseveo ületab. Kuidas kajastub see eelarves. Siin leiame operatsiooni fondide all, et riigi piimatallituste toetuseks on üles võetud 20 miljonit marka. Sealsamas seisab, et laenu palveid on

sisse tulnud 36 miljoni peale, tähendab palju rohkem, kui eelarvesse on ülesse võetud. Tähendab ei ole võimalikuks leitud kõigile neile palvetele vastu tulla, ja nii jääb hulk karjapidajaid võimalusest ilma, oma tooteid meiereide kaudu välisturule saata.

Peale karjapidamise edendatakse meil seakasvatust. Järelikult tulevad meil asutada eksporditapamajad, kus saaks valmistatud liha eksporditõuete kohaselt. Riigi eelarves selles kohas näeme meie kriipsu, tähendab mingit summat. Järelikult oleme meie siin samuti tagurpidi läinud. Läinud aastal oli selleks eelarvesse 5 miljonit võetud, kuid praeguses eelarves ei näe meie pennigi — see on tagasimine, aga mitte edasimine.

Kui meie võtame meie kalli kauba, — lina, mida igivanast ajast on välja veetud Läänemere kallastelt. Meie teame, et lina on meil rasketel aastatel õige suurt sissetulekut andnud, millega saadi endisel ajal talusid välja osta, samuti ka Eesti riigi loomisel rahaliste raskuste päevil. Nüüd on linaturul hind väga palju langenud, ja riik peaks seda ka silmas pidama. Kuid meie näeme, et ikka võetakse lina pealt väljaveotolli. See on madalate lina-sortide pealt kuni 15—20% lina hinnast. See viib meid nii kaugele, et linakasvatuse enam majanduslikult tasuv ei ole. Linakasvatamine jääb ära, kui edaspidi lina hinnad tõusevad, ei ole meil enam oskust seda kasvatada ja turule saata.

Niisuguse vale majanduspoliitikaga hävitame ühe haru meie põllupidamisest, mis võrdlemisi suur on olnud ja head sissetulekut andnud, ja seda just tollide tõttu. Samal ajal käivad aga ringi saapaviksitegijad ja nõuavad kõrget tolli oma tööstusele. Neile tahetakse vastu tulla, kuna suur hulk põllupidajaid, linakasvatajad, koormatakse tollidega, ja nad ei saa oma saadustest seda hinda, mida praegu ilmaturul nende eest maksta võiks. (M. Martna, stp: Kuidas siis just lina ja saapaviks vastukaalus on?) Ma tahan ainult näidata, et niisugune väikene ala, nagu saapaviksitemine, saab toetust ning saapaviksitemite huvidele tullakse vastu, kuna suure hulga põllupidajate huvidele vastu ei tulda.

Härra rahaminister käsitas meie põllumajanduses tegevuses olevat rahvaarvu ja leidis, et see maal meie põllupinna kohta liiga suur on. Sellest tuleks järeldada, et meil tuleks soodustada uue põllupinna ülesharimist. Seda ei näe meie eelarvest mitte. Meie eelarvest on laen maaparandusele maha kustutatud. Seda laenu soovitakse võtta maapanga kaudu, kuid seal on nii väikesed summad, et nendega ei saa midagi teha.

Samuti on vähendatud magistraalkaanalite kaevamiseks määratud summad. Ometi on see ala, mis nõuab korraldamist. Meie maa kannatab õige suurel määral vee all. Meie kurdame, et meie kliima on halb ja selles tahame kliima parandamise mõttes keelata metsa raiuda jne., sealjuures meie ei pane tähelegi, et suur vesi meid ära uputab. Kui mõne üksiku maakonna võtame, kas või Saaremaa. See on soostunud maa, millest mõned kõrgemad kruusavõi liivanukad välja paistavad. Need kõrged kohad on põlluks haritud või kasutatakse karjamaana. Suurem osa maast on aga täitsa kasutamata, ta kannatab vee all, sest seal puuduvad magistraalkaanalid. Nende kaanalite tõttu saaks suurendada vee tsirkulatsiooni, nii et võiks isegi kliima parandamisele väga suurt abi saada. Meie teame, et aastat 70—80 tagasi mõisnikud suurel määral kraave lõikasid. Nad ei harinud küll maid üles, vaid lõikasid kaanaleid sisse, ja see on maa paremaks teinud. Saaremaal on, nagu teada, elanikkude arv õige tihe, töajõudu on küllalt, et uut maad üles harida, aga ei saa, sest vesi on igalpool ees. Härra rahaminister ütles, et meil maal olla töajõudu palju. Seda ei saa õigeks pidada. Õige on, et meie maal võiksime vähema töajõuga läbi saada, kui meie põllumajanduse tehniline kultuur niivõrd kõrgele tõuseb, nagu ta seda on Taanis. Praegu seda ei ole ja sellepärast vajame meie rohkem inimesi töö juurde. Meie ei saa Taani, kui kõrget kultuurimaad, võrrelda meie maaga, kus kultuuriloolud õige madalad. Meil on maakondi, kus veel „seaninaga“ küntakse. Ei saa parandada olusid, sest ei ole kapitali. (M. Martna, stp: Ta ei saaks kapitaliga pinda laiendada!) Ei ole vaja laiendada, vaja on ainult süvendada. Ainult siis kui meie saame odavaprotsendilist kapitali maale juhtida, ainult siis on võimalik meil olusid muuta. Praegu on maal töajõudu tarvis. Meil maal tehakse praegu tööd, isegi väga palju, tehakse rohkem tööd kui linnas, laiselda seal ei saa keegi. Ainult siis, kui meie suudame inimtöajõu asemele masinad sisse tuua, siis võib juttu olla sellest, et meil maal inimesi palju on, et neid sealt vallandada võib.

Toodi ette, et meil on tõusu märgata põllumajanduses. Piimalehmade arv on tõusnud, samuti põllutööriistade juurdemuretsemine suurenenud jne., aga kõik see on vähe kaasa aidanud põllumajanduse tõstmiseks. Kui põllupidaja selle peale vaatamata vähe kasu saab, siis sellepärast, et turu konjunktuur ilmaturul on palju halvenenud. Nüüd ei saa põllumajapidaja ka kõige parema karjaga ja kõige paremate põllutööriistadega niipalju teenida, nagu mõne aasta eest halvema inven-

tariga. Raske kitsikus on tabanud kõiki neid, kes moodsa majapidamisega kaasa ei ole läinud. Peab juhtima tähelepanu sellele, et meil üksikud majapidajad just selle kriisi tõttu on reast välja vajunud ja kuidagi viisi ära ei suuda elada.

Kõige suuremas kitsikuses on muidugi algajad põllumajapidajad-asunikud. Kui teistel majapidajatel on oma hooned ja tarvilik inventar, siis on meie asunikudel kõigest puudus, sest meil on väga palju asunikke, kellel maale asudes mingit kapitali ei olnud. Riigi huvides on, et asunikud meil võimalikult ruttu jalad alla saaksid, et maareform ruttu läbi läheks, ja siin on kõige esimeseks eeltingimuseks oma hooned. Ilma hooneteta on korralik majapidamine võimatu. Meie näeme, et paljud asunikud on palgid välja vedanud, aga neil puudub raha hoonete ülesehitamiseks. Siin on ehituslaen väga tähtis. Meie eelarve näitab aga, et ehituslaenu summat 40 miljoni võrra kärbitud on. See on eriliselt raske praegu, mil asunikud peavad hooned oma maa peale ehitama.

Meie teame, et praegu on võimalus maad saada põliseks pidamiseks. Kaoks siis ajutise valdamise tunne, mis ei lase uuendusi ette võtta, aga sellele põlisele pidamisele üle minnes peavad asunikudel oma maadel ka hooned olema. Järelikult praegu oleks vaja mitu korda rohkem ehituslaenu anda, et asunikud saaksid oma maa peale hooned üles ehitada ja siis omale juba kindlama aluse ka juriidiliselt muretseda. See on nõue, mis asunikud eriliselt üles seavad — just ehituslaenu suurendamine on meil tähtis. Küsimus on muidugi, kust selleks summasid võtta. Meie arvame, et erakorralisesse eelarvesse summasid peame saama just sel teel, et harilikku elatiskulu vähendada. Meie arvame, et elatiskulud on liiga kõrgeks tõusnud. (M. Martna, stp: Elatiskulud?) Nende all tuleb mõista korralisi kulusid, mis on riigi eelarves ette nähtud. Need on liiga suureks tõusnud. (M. Martna, stp: Kuidas Teie neid nimetatel!) Elatiskulud — see on agronoomiline terminus tehnikus. — Siin on vaja rohkem plaanikindlust. Meie oleme kuulnud, et kavatakse ehitada uut valitsuse hoonet. See on sümpaatne mõte, see on mõte, mis teostamist vajab, sest selle läbi on tõesti võimalik suur hulk väljaminekuid kokku hoida, on võimalik mitmesuguseid koondamisi läbi viia. Kuid samal ajal, kui valitsuse hoone ehitamist kavatakse, leiame eelarvest vastava summa, millega tahetakse ehitada raudteevalitsuse hoonet. Oleks ilmaaegne ehitada üht uut hoonet, kui kavatsusel on tõesti mingisuguse suurema ühishoone ehitamine.

Näeme, et ametnikkudest osa tegutseb ja elab vanade seaduste põhjal. Võtame kas või aktsiisiametkond. Teame, et Vene ajal see ametkond väga suur oli, sest Vene ajal põletati viina 3—4 miljonit kraadi igas vabrikus ja siis oli ka loomulik, et ette nähtud olid ametnikud, kes õige tihti piiritusevabrikuid vaatamas käisid. Nüüd, kus meil põletatakse kõigest 100 tuhande kraadi ümber piiritust ühes vabrikus, sõidab ka kaks aktsiisiametnikku iga kahe nädala tagant vabrikud läbi.

See on suur liigne kulu, mida kuidagi viisi lubada ei või. Riigil on nende vabrikupidajate käest suured garantiid olemas, mis igasuguse puudujäägi korral selle tasumist võimaldavad. Nüüd aga saadetakse siiski sinna kaks ametnikku, kes revideerivad, mitte selles mõttes, et otsekohe puudujäägi saaks teada, vaid rohkem raamatulist revideerimist toimetavad. Ka mujal on niisuguseid ülearuseid kulutusi, mida saab vastavate seadustega lahendada, ja meie ootame, et valitsus niisuguste seadustega esineks. Meie soov on, et Riigikogu eelarve tööde juures kindlasti silmas peaks, et meie põllumajanduslik maa oleme, ja meie põllumajanduse edust meie hea käekäik tulevikus oleneb. Eriti suurt rõhku tuleb panna asunikkude jaluleaitamiseks. Meie riigielu valitsemise aparati tuleb lihtsustada ja ta vanadest raamidest meie jõukohastesse ümber paigutada.

M. Kurtschinsky (vn): Господа народные представители. Входя на эту кафедру, я не могу дать вам того исчерпывающего анализа бюджета, как мне бы этого хотелось и как вы были бы в праве ожидать от меня как человека вооруженного всеми средствами финансового знания. Дело в том, что рассмотрение сметы происходит в чрезчур спешном порядке. Мне уже приходилось в другом месте указывать на некоторую излишнюю спешность рассмотрения многих вопросов в Государственном Собрании, ведущую далеко не всегда к благоприятным результатам. Так и с бюджетом. Смета роздана нам очень недавно. За этот срок даже очень подготовленный человек едва ли сумеет познакомиться с ней во всех деталях.

Представленный нам бюджет и особенно объяснительная записка к нему отмечает, несомненно, некоторые положительные явления народнохозяйственной жизни. К ним относится урегулирование вопроса с внешними долгами, их фондирование и частичная уплата — долг Франции уплачен еще в 1925. году. — К той же

категорий нужно отнести понижение учетного процента Эсти банком и коммерческими банками в Ревеле и провинции. Туда же относится стабильность нашего денежного обращения. Все это положительные стороны эстонской экономической жизни. Но наряду с ними нужно указать, это отмечает и сама объяснительная записка, не мало и отрицательных. Страна бедна капиталами. Капиталы банков в существенной своей части иммобилизованы. Эсти банк тоже в значительной степени связан и должен непременно подвергнуться существенной реформе в качестве чисто эмиссионного учреждения. Свободных капиталов в стране нет, нет притока капитала из за границы, сбыт изделий промышленности очень затруднен, в стране ощущается безработица, которой не может помочь и применение труда в сельском хозяйстве. Нужно было бы проявить в направлении устранения этих явлений может быть больше инициативы и настойчивости, чем это до сих пор делось.

В отношении самого бюджета, в качестве его положительных сторон нужно отметить его нормальный рост, — увеличение на 1% расходов, — может быть даже чрезчур осторожный, но вполне оправдываемый теми трудными условиями, в которых находится молодая и сравнительно бедная страна. С другой стороны следует одобрить перенесение части тех расходов — по поддержанию в нормальном состоянии железно-дорожного хозяйства, которое раньше относились к чрезвычайным, — в рубрику обыкновенных. Это тем более правильно, что все вообще это разделение в значительной степени условно, и может быть, не так существенно, являясь иногда лишь средством более удачной бухгалтерски картины бюджета. Но в отношении такой желательности это можно сказать только относительно более решительного перенесения чрезвычайных расходов в разряд обыкновенных, а не наоборот. В этом отношении в представленной нам смете вызывает некоторые сомнения ряд назначений, отнесенных к отделу чрезвычайных. Так мне кажется, что едва ли только одновременными или чрезвычайными расходами окажутся перечисленные в смете суммы, многие из которых будут вероятно повторяться: главными объектами этих расходов являются:

1) пособие самоуправления на уплату жалования учителям 113.000.000. —

2) пособие в вознаграждение за доходы, исчезнувшие с отменой винных чеков 52.000.000. —

3) пособие главному управлению Красного Креста 6.000.000. —

Или, с первого взгляда по крайней мере, едва ли подходит к отделу чрезвычайных расходов „наемная плата за конюшню для резерва конной полиции“ в расмере 400.000 марок.

Есть и еще в этом отделе целый ряд таких назначений, хотя бы по военному министерству, которые, вероятно, с большим успехом могли бы быть отнесены в отдел обыкновенных расходов. Но это, конечно не имеет первостепенного значения, ибо, как я уже сказал, вся эта терминология разделения расходов на обыкновенные и чрезвычайные, является не столь определенной и важной и новая финансовая теория высказывает иногда даже сомнения в необходимости ее сохранения. Может быть часть этих сомнений в правильности терминологии нашего бюджета может быть объяснена чрезмерной краткостью и недоговоренностью пред самой представленной нам сметы и объяснительной к ней записки. Так той же недоговоренностью и неточностью объясняется, может быть, и тот упрек в дефицитности представленного нам бюджета, который сделал в своей речи депутат Ойнас. К сожалению, для такого утверждения формально имеются некоторые основания. Ни в смете, ни в объяснительной записке не объяснено с достаточной определенностью, что такое кредитные остатки или, очевидно, правильное остатки от кредитов, т. е. неиспользованные кредиты, это, вероятно, то, что в номенклатуре прежних русских отчетов государственного контроля носило название „свободной наличности государственного казначейства“.

Но это была вещь *an und für sich*. Она фигурировала в отчетах контроля, но не в бюджете, в противном случае из нее должны были быть сделаны позаимствования, уменьшавшая запасный государственный фонд. — Вообще же совершенно ясно, что неиспользованный до конца кредит предшествующего периода не может быть государственным доходом, который можно было бы в качестве такового внести в бюджет. Это фиктивный доход, который правильнее было бы, конечно, назвать позаимствованием для восстановления нарушенного равновесия в бюджете.

Необходимо было-бы в объяснительной записке к бюджету этого года подробнее объяснить происхождение этой круглой и своей круглостью уже несколько интригующей суммы в 200 миллионов или, по крайней мере, хотя бы для аналогии объяснить, откуда были получены кредитные остатки прошлого года, с которыми производится сравнение. Те объяснения, которые господин министр финансов дал дополнительно, к сожалению, не могли убедить меня в его формальной правоте. Из этого факта не следует еще, чтобы бюджет вызывал какая либо крайние опасения, но факт известного позаимствования из государственных средств, остается фактом . . .

Если в данном случае смета и объяснительная записка к ней обнаруживают некоторую, может быть, чрезмерную смелость, то в других случаях мы видим, наоборот чрезмерную осторожность, чтобы не сказать — робость.

Единственная задача — это свести концы с концами, это создать равновесие. Никаких широких планов, никаких реформ!

Конечно, положение нашей республики трудное, задача министра финансов не легкая. Финансовое искусство — не магия, и деньги из бедного народного хозяйства добывать не легко, почему и расходовать их приходится с осторожностью.

Но осторожность не значит, непременно — рутину. Так министр финансов сам признает, что соотношение между прямыми и косвенными налогами у нас должно было бы стать более благоприятным в пользу прямых налогов. С этим можно вполне согласится, но для этого ничего не делается, не намечается никаких, хотя бы даже и скромных планов в этом отношении. Я не являюсь фанатичным противником косвенных налогов; теперь прежде такие резкие противоположности между ними, а вместе с тем и значительная часть связанных с этим споров, очень сгладились и утихли. Но все же тенденция в сторону прямых налогов, как принцип, несомненно желательна.

Что же у нас делается в этом отношении министром финансов? В финансовую комиссию внесен законопроект о повышении в числе других таможенных пошлин и — пошлин на пшеницу и пшеничную муку. Правда он уже фактически веден в действие и пошлины эти уже взимаются, так что дело идет только об утверждении парламентам меры принятой правительством, но это несколько не ос-

лабляет принципиального значения вопроса. Ввоз пшеницы и пшеничной муки для Эстонии не является прихотью, обстоятельством от которого очень легко отказаться. Он вызван необходимостью. Я уже высказывался по этому поводу в заседании финансовой комиссии. Как это показывают соответствующие статистические данные, Эстония ежегодно не добывает того количества зерна, которое ей нужно для прокормления своего населения. Уважаемый депутат генерал Лайдонер в своей речи говорил, как о чем-то ненормальном, с чем, очевидно, нужно бороться, об ежегодном ввозе зернов в Эстонию. Но если нужно бороться, то не путем обложения ввозимой пшеницы, не путем ее удорожания для населения. Нужно бороться с этим явлением путем поднятия производительности сельского хозяйства, путем общего под'ема народного благосостояния, которое к тому же сделает такой ввоз не страшным.

При теперешних же условиях без ввоза иностранного зерна, а в том числе и пшеницы, к сожалению, не обойтись!

За последние четыре года, по данным сельскохозяйственной статистики, ни разу урожай не достиг того размера, чтобы покрыть сполна потребность питания народа.

Потребность народного питания — включая и посев — составляет около 218.000 тонн в год, а общий сбор зерновых хлебов, предназначенных для питания и посева, составлял 206 — 173 — 191 и 156 тысяч тонн — в годы 1921./22.—1924./25.

Кроме того не нужно забывать, что увеличение ввоза зерновых хлебов — особенно пшеницы, — может быть, компенсирует несколько вывоз молочных продуктов или вообще продуктов скотоводства. Тут может быть только поставлен вопрос, не выгоднее ли экономически ввозить хотя бы ту же пшеницу, а вывозить из страны масло, сыр, яйца, бекон и т. д. Может быть экономический эффект таким образом будет больше. Но нельзя же всегда думать только о благоприятном торговом балансе и все только вывозить, не заботясь нисколько о здоровье и питании своего населения. Ведь установленная на пшеницу таможенная пошлина является одним из худших видов налогов — налогом на необходимое питание населения, на хлеб. Это собственно не *nisumaks* а *leivamaks*. Не обложение пшеницы, а обложение хлеба.

В данном случае министр финансов, внося свое предложение и отказываясь от широких планов реформ, искал только своего рода *locus minoris resistencie*, шел по линии наименьшего сопротивления.

Осторожность дело хорошее, но нужно исходить не только из соображений одной только экономии, а стараться проявлять и известное творчество. Бороться с тяжелыми условиями можно двояким путем: или отказаться от удовлетворения всех чуть ли не самых необходимых потребностей, потуже подпоясаться, чтобы не чувствовать или меньше чувствовать приступы голода или постараться найти новые источники существования, новый заработок и не только не сократить своих потребностей, а может быть еще их и расширить. Последний путь всегда разумнее и лучше. Может быть и в отношении Эстонии можно было бы попытаться идти вторым путем. Эстонии нужны известные реформы, ей нужен приток нового капитала. Может быть в эту сторону нужно было бы направить усиленное внимание. Я не сторонник займов во что бы то ни стало, но нужно в этом отношении делать различие: заем на непроизводительные государственные расходы — тяжелая обуза для государства, но заем на производительные цели — то же, что приток свежей крови в ослабевший организм, он иногда окупается сторицей. Может быть об этом стоило бы серьезно подумать и нахождение капиталов за границей было бы не такой уж совсем безнадежной задачей, а неудовлетворенных нужд у нас в Эстонии безконечное количество.

К благоприятным показателям в бюджете относится уменьшение в отделе расходов — расходов по военному министерству, занимающее по размерам суммы — более 148 миллионов — первое место. Это благоприятное явление, ибо оно косвенно характеризует более спокойную внешнюю атмосферу, известную уверенность в мирных условиях жизни. Финансы и политика стоят в теснейшей зависимости друг от друга. — В этом отношении до сих пор сохраняет свое значение известный афоризм французского министра финансов в начале прошлого столетия, который сказал: *Faites moi de la bonne politique, et je vous ferais des bonnes finances!* Дайте мне хорошую политику, и я дам вам хорошие финансы.

Но эта политика может быть как внешняя, так и внутренняя. Для того,

чтобы финансы стояли на прочном базисе, чтобы можно было легко собирать достаточно высокие налоги, нужно иметь спокойное население, довольное своей судьбой, уверенное в завтрашнем дне, чувствующее, что оно живет в настоящем правовом государстве. Это тоже очень существенный фактор для хороших финансов.

Депутат Лайдонер указал между прочим, что, несмотря на то, что мы существуем уже в течение 6 — 7 лет в мирных условиях, у нас действуют еще чрезвычайные законы. Он говорил о необходимости сильной власти, облеченной особыми полномочиями, и в качестве примера указывал на Печоры, очевидно имея в виду предположенное там введение особого начальника края,

Создание там исключительного порядка мотивируется депутатом Лайдонером тем, что Печорские крестьяне не чувствуют особого расположения к эстонской государственной власти также, как в свое время эстонцы не питали особого расположения к русскому государству.

Я думал бы, что это не совсем так. В правительственной деятельности России на окраинах, которую я лично в свое время очень часто не одобрял, было не мало промахов, и эти промахи приводили иногда к весьма нежелательным последствиям. Не нужно же их повторять! Всякие исключительные положения почти никогда не достигают своей цели. Вместо успокоения, они только разжигают страсти. . . Мы достаточно насмотрелись в свое время в России на институт чрезвычайной власти в виде генерал-губернаторов, облеченных особыми полномочиями, и мы видели, что результат успокоительной деятельности этих представителей власти был всегда обратный желаемому и привел, на ряду с другими условиями, к тем печальным последствиям, которые мы все видели.

Что касается специально Печор, я сказал бы в значительной степени и Принаровского края, то положение Эстонской правительственной власти было в отношении них особенно благоприятное и оно могло достичь там самых лучших результатов. Край был разорен войной, силой исторических судеб отделен от государства, где в это время попиралось всякое право, где народ умирал от голода и, в результате его развития, дошел до людоедства, где у крестьян

принудительно отнимались результаты их урожая в виде всяких реквизиций или продналога, собиравшихся продовольственными военными отрядами, действовавшими как разбойничьи шайки. Население этих отошедших к Эстонии областей было разорено, бедно, малокультурно. После всего перенесенного у него при благожелательном к нему отношении могло создаться такое впечатление, что оно должно быть счастливым, что попало в более благоприятные условия: из рабов советской власти сделались гражданами свободной республики.

Для этого нужно было не так уже много. Нужно было только уделить этому населению достаточно внимания, не смотреть на него сверху вниз и постараться помочь его наиболее насущным нуждам. Генерал Лайдонер говорил, что на местах власть представляют полиция, почтовые чиновники и назначенные государственным судом судьи. При этом депутат Йогансон с места заметил, что эти бывают часто очень плохие чиновники. (J. Holberg, рõl: Это неправда.) К сожалению это правда. Так как граждане этих присоединенных областей являются гражданами второго сорта, то и чиновники там часто, как это подтверждают местные власти и свидетельствуют известные всем факты, бывают чиновниками второго сорта, позволяющими себе различные злоупотребления.

Я говорил уже как то о необходимости государству в своих собственных интересах придерживаться своего рода уравнительной справедливости. Кто находится в худших условиях, для того нужно больше сделать, чтобы поднять его до уровня остального населения. А много ли делается для населения хотя бы того же Печорского края? Чувствует ли оно особую заботу о себе центральной власти? Даже с введением законов общего характера, включающих население этого края в общий гражданский порядок, никто не торопится. Законопроект о введении крепостных отделений в Печорском и Принаровском крае не сдвинулся с места в течение нескольких лет и только перед настоящим Рождеством принят Государственным Собранием. А между тем его отсутствие создавало тоже одно из оснований недовольств. Население видело, что например за рекой Наровой население получает ссуды из земельного банка, а русское население, живущее тут же в двух шагах, лишено этой возможности.

Население этого края, как я уже сказал, стоит на невысоком культурном уровне, а много ли делается для поднятия этого уровня! Печорский край отличается своим невероятным пьянством, а много ли прилагается усилий, чтобы отвлечь его какими-либо культурными мероприятиями от этого недуга? Там пропиваются, как подсчитывают местные органы самоуправления, громадные суммы, как исчисляемые во многие десятки миллионов марок. В виду того, что с доходов от продажи вина и спирта в размере 2,5% создается помощь культурному капиталу, население этого края уже потому имело бы право на особую заботу об его культурном уровне. Делается же в действительности крайне мало,

Самое же главное, население не чувствует себя равноправным, с ним не считаются в должной степени, создается недовольство и вместе с тем благодарная почва для всяческой пропаганды, подрывающей государственное спокойствие.

В объяснительной записке министра финансов говорится в отношении расходов о „переходе к периоду нормальной жизни мирного времени“. Это обзывало бы и в других отношениях переходить к мирным условиям жизни правового государства, а наряду с этим, как мы видели, выдвигается желание вводить в известных частях государства исключительные порядки, ставить их население в исключительное положение. Едва ли такую политику можно было бы назвать хорошей политикой в смысле цитированного мною афоризма французского министра. Не говоря уже по другим основаниям, уже с одной только точки зрения успешного развития финансов и экономической жизни, невозможно среди недовольного своей судьбой населения, министр финансов должен был бы для успешности дела создания хороших финансов требовать и хорошей внутренней политики. Это касается не только одного русского населения, о котором я говорил, но и эстонского.

Первым залогом устойчивости государства является сознание населением того, что оно живет в условиях правового государства, обеспечивающего всем известный комплекс прав и гарантирующего возможность дальнейшего свободного развития.

Поставление части населения в исключительные условия или сознание народом того, что с него берут налоги с одного

из необходимейших продуктов питания — хлеба — плохая гарантия в этом отношении.

Juhataja K. Einbund: Riigikogu koosolek on kestnud üle 2 tunni, — kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 19.20 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 19.40 min.

Koosolekut juhatab esimees K. Einbund.
Sekretäri kohal sekretär **M. Juhkam.**

H. Kiiver (as): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Lehitsedes pealiskaudselt Riigikogule kinnitamiseks esitatud 1927./28. aasta eelarvet, paistavad silma üksikud paragrahvid, mis kõnelevad: omavalitsustele toetuseks selleks ja selleks otstarbeks nii ja nii palju miljonit. Tähendab, omavalitsused etendavad riigi valitsemises ikkagi veel teatavat osa, kuigi kahjuks mitte enam nii suurel määral, nagu see põhiseaduses ette nähtud. Läänud koosolekul kuuldusid aga siirsamast Riigikogu kõnetoolilt helid, mis omavalitsusi hoopis iseäralikus valguses paista lasid. Need ütelused sunnivad mind kui omavalitsuse tegelast nende kaitseks välja astuma, näitama, et kahtlustused nende vastu täiesti aluseta on. Tuletame meelde momente meie iseseisvuse algpäevilt, ajal, kus meie vapper maleva, tublide juhtide juhatusel müürina frondil seistes, meie iseseisvusele aluse pani, oli ju terve riigi aparaadi korraldus ja sõjaväe varustuse muretsemine algul omavalitsuste käes, omavalitsus oli tol ajal ainukene organiseeritud võim, ainukene riigivalitsemise aparaat — seda ei saa ometi keegi salata.

Edasi, kui vaadelda nende elulookirjel-dusi, kes praegusel silmapilgul siin istuvad ja meie kodumaa saatust juhivad, paistab silma, et neist peaaegu kõik kas otsekohe või kaudselt omavalitsuse tegevusest osa on võtnud. Meil kui noorel riigil ei ole ju eriti selleks ettevalmistatud diplomaate — riigimehi, omavalitsus on see ülikool olnud, kust meie oma algteadmised oleme ammutanud, mida nüüd käsitame. Nüüd aga öeldakse juba: omavalitsuse esituskogud on liiga suured, unustatakse aga sealjuures ära, et meie demokraatliku riigikorra juures iga kodanik peab valitsemisest osa võtma. Meie põhiseaduse § 1 ütleb, et riigivõim on rahva käes, aga kust peab rahvas neid teadmisi ammutama, millega tema kätte usaldatud riigivõimu teostada. Selleks kooliks on just meie omavalitsuste esituskogud. Kui nüüd vaatame, kas need

summad suured on, mida meie selle kooli eest välja anname, siis näeme, et need summad võrdlemisi väikesed on. Kui meie vaatleme linnavolikogusid, siis näeme, et näiteks Tallinna linnavolikogu istungitest osavõtmise eest üldse päevaraha ei makseta. Kui võtta maa- volikogusid, siis näeme, et keskmine volikogu istung maksab umbes 20 tuhat marka. Ma arvan sealjuures, et meie volikogud ei ole liig suured, vaid nad on veel väikesed. Kui omavalitsuse esituskogude koosseis suurem, jõuame paremini neid ülesandeid täita, mis põhiseadus meie peale paneb. Minu arvates taheti sellega, kui öeldi, et meie omavalitsuse esituskogud, omavalitsus-parlamendid on liiga suured, mõista anda, et meil on küllalt tege- lasi, kes riigi elu juhtida võivad, uusi, noori jõudusid enam tarvis ei ole. Nõnda see aga olla ei tohi. Elu seisakut ei tunne, kes edasi ei lähe, läheb tagasi.

Siitsamast kõnetoolilt anti ka mõista, et omavalitsused keskvalitsusele valitsemise juu- res takistuseks on, anti mõista, et nad liigsed on. Seda vaadet ei jaga küll mitte kõik. Mul tuleb meelde lugupeetud Riigivanema ütetus: „Omavalitsuse tegelastele tulen alati vastu nii palju, kui see minu võimuses on. Nendele olen alati kättesaadav, olgu see päeval või ööl“. Kui meie nüüd lähemalt vaatame, mil- les seisab siis see asi, et omavalitsuste peale mõne poolt nõnda halva pilguga vaadatakse. Härrad Riigikogu liikmed, asi seisab selles, et omavalitsuse tegelased, täites seadusega nende peale pandud ülesandeid ja olles sealjuures keskvalitsusest mitte ärarippuvad, — ütlevad keskvalitsusele tihti kibedat tõtt suu sisse. Ja see paljudele ei meeldi: tõde on alati valus kuulda. Teiseks põhjuseks on minu arvates asjaolu, et meie keskvalitsuse ametnikud isegi aru saavad, et omavalitsuse tegelased nendest kõrgemal seisavad, rohkem südamega asja ligemal seisavad. Väga iseloomustava näi- tena võiksin ette tuua ühe omavalitsuse tege- lase, kes küll kahjuks enam elavate kirjas ei viibi, ütletuse ja teo, — see oli nimelt vabariigi algupäevil, Viru maakonnaavalitsuses, kus tolle- aegne nõukogu esimees Väli, silmapilgul, kus oli tarvis raha, et kõigehädalisemaid välja- minekuid katta, ettepaneku tegi, pankadest raha laenata ja selleks oma isiklikku varandust pantida. Kui selle peale tähendati, et seda ehk vähe on, ütles ta — läheme vooris, kirju- tame alla, küll siis juba antakse, ja nad läk- sidki vooris. Selle vooi hulgas oli ka isikuid, kes praegu siin kõrges kogus viibivad. Miks nad seda tegid, kas omakasu või kohusetunde pärast? Ei, sellepärast, et nemad südamega asja juures olid. Vaadake, härrad, siin on vahe omavalitsuse tegelase ja ametniku vahel.

Edasi tahan üksikasjaliselt need väited ümber lükata, mis omavalitsuste tegevust mitesoodsas valguses paista lasevad.

Siit kõnetoolilt toodi ette uute teede ehi- tamist, missugune ülesanne praegu omavalit- suste peal lasub, öeldes, et nende ehitamine riigikaitse seisukohast vaadates, mitte küllalt otstarbekohases sihis ei sünni. See väide põhjeneb minu arvates lihtsalt arusaamatuse peal. Maksvate seaduste järgi ei saa omavalit- sused enne uut teed ehitada, kui selleks kesk- valitsuse luba olemas. Luba annab komisjon, mis koosneb kahest keskvalitsuse ja ühest omavalitsuse esitajast. See komisjon annab loa alles siis, kui ta koha peal on tee ja selle tarviduse ning otstarbe üle selgusele jõudnud. Keda nüüd süüdistada, kas keskvalitsust või omavalitsust, seda otsustavad juba lugupee- tud Riigikogu liikmed ise.

Teiseks toodi ette tööpuuduse vastu võitle- mine, mille juures takistajana toodi ette jälle omavalitsused. Nimelt öeldi, et materjali valmistamine ja juurdevedu ning mägede mahakaevamine peaks talvel sündima. Härrad Riigikogu liikmed, selle soovi läbiviimist on omavalitsuse ringkonnad pooldanud ja selle poole püüdnud, kuid selle läbiviimist on alati takistanud asjaolu — keskvalitsus ei anna raha. Pealegi ei võimaldanud nende tööde läbiviimist talvel, mida härra kindral Laidoner soovitas, ka sellekohane seadus. Alles praeguse valitsuse poolt esitati Riigikogule seadus, mis võimaldab lepingute sõlmimist aegsasti juba talvel. See on suur samm edasi, olgugi et töö sellejuures palju kallimaks läheb. Oma- valitsused on alati niisuguseid töid, mis talvel teha võimalik, talvel teinud, välja andes seal- juures viimased pennid, ja teevad seda ka praegu. Mina tean omavalitsusi, kes näiteks tuleva aasta tööde arvel 3—4 miljonit on välja andnud, nad kärbibivad teisi väljaminekuid, kuid katsuvad inimestele tööd anda ja nad teevad seda heas lootuses, et kui eelarve Riigi- kogus vastu võetakse, neile see raha tagasi antakse. Omavalitsused on alati selle poole püüdnud, et võimalikult palju tööd teede ehitamise alal talvel tehakse, kuid puudub raha ja veel kord raha. Kuidas omavalit- sused on püüdnud tööpuudust vähendada, selleks väikene näide. 1925. aastal olid kesk- valitsusel kaunis suured summad kasutada tööpuuduse vastu võitlemiseks. Omavalit- sustel olid mitmesugused kinnitatud kavad ja plaanid, mille teostamine oli majanduslikult hädatarvilik. Kuid töödega ei saadud kesk- valitsuse poolt muidu hakkama, kui omavalit- sused olid sunnitud hakkama keskvalitsuste ees ettevõtjateks, sõlmides keskvalitsusega lepinguid, et neid töötatöölistega läbi viia ja

täitsid ka selle. Niisuguseid nähtusi võiksin veel paljugi ette tuua. Kas omavalitsused olid keskasutustele takistuseks või mitte, selle üle otsustavad jällegi lugupeetud Riigikogu liikmed ise.

Härra kindral Laidoner puudutas oma viimases kõnes ka vahekordi ametnikkude ja kodanikkude vahel, tõi ette faktisid, kus öeldi, et kui lähed ministri juurde, võetakse sind viisakalt vastu, kuna ametnikkude juures asi hoopis vilets on. See asjaolu on iseenesest väga kurb, kuid võrdlus on omavalitsuse tegelestatel rõõmustav kuulda. Sellest selgub piltlikult, et määratud ametnikud, keda ülemuse poolt ametisse määratakse, kes, nii öelda, ainult ülemuse käsku täidavad, rahvale hoopis vastuvõtmatumad on, kui valitud ametnikud, kelle hulka ka omavalitsuse tegelesed kuuluvad. On ju ka täiesti arusaadav, ametnik loeb oma ülesandeks, täita tema peale pandud kohustusi nõnda, et ülemus temaga rahul on, ja asi on korras. Mis inimesed, kellega temal oma ametialal tegemist, temast arvavad, see ei näi teda huvitavat, ta on selle peale kindel, et mittekorrektne ümberkäimine kodanikuga tema seisukorda ei muuda. Hoopis teine lugu on isikutega, keda nendesamade kodanikkude poolt ametisse valitakse, kellega temal oma ametikohuste täitmisel tegemist teha tuleb. Kui omavalitsuse tegelane rahvaga mitte küllalt viisakalt ümber ei käi, nagu see haritud inimesele kohane, võib ta kindel olla, et teda enam tagasi ei valita. (L. Raudkepp, krst: Kaevake kohtusse, siis antakse koht tagasi.) Samasugune nähtus tuleb ka ilmsiks omavalitsuse tegelese töövõime hindamise juures. Ei oska tema tööd teha, ei seisa tema oma ülesannete kõrgusel, siis on selle tagajärjeks: anna teed sellele, kes rohkem selle vääriline on. Ma arvan, et usaldus valitsuse, usaldus võimu vastu kasvab siis, kui ta näeb, et teda vääriliselt hinnatakse, temaga vääriliselt ümber käiakse, tema nõuetele väärilist tähelepanu pööratakse. Selles suhtes seisab omavalitsus palju lähemal, kui keskvalitsuse kohapealsed ametnikud, ja selles suhtes tuleb ka omavalitsusi vääriliselt hinnata. Kui Petserimaalt meile jutustatakse kõik-suguseid väärnähtusi, siis süüdistatakse selles omavalitsusi, need olla siis kõiges süüdi. (J. Holberg, põl: Noh, seal on pooled vallavanemad vangis.) Vaadake, see ripub ju keskvalitsuse järeelvest, mille juurde ma pärast tagasi tulen. (J. Holberg, põl: Iga omavalitsus ei saa kassat oma käes pidada.) Sealt võib kõik-sugu erakorralisi juhtumisi, üllatusi oodata, neid lõkkele löönud kirgi võib ju vaigistada, kuid inimesi isamaad armastavateks kodanikkudeks muuta,

— see ülesanne jätke rahva poolt valitud omavalitsuse tegeleste hooleks.

Kokku võttes võiksin öelda, et omavalitsustel lootus parema tuleviku peale on. Aluseks sellele on lugupeetud Riigivanema sõnad, mida eelpool tsiteerisin. Ka üksikute ministeeriumide juures on tendents paremuse poole. Kõige selle juures ei saa ma aga enesele keelata, pöörata Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse poole: andke suurem võim omavalitsustele, jätke keskvalitsuse hooleks ainult järeelvalve omavalitsuse tegevuse seaduslikkuse üle, jätke keskvalitsuse kätte ka nende tegevuse ühtlustamine, — siis on meil tulevikus palju kergem eelarvet kokku seada, sest ülesanded, mis riigil täita tulevad, tehakse omavalitsuste kaudu palju odavamalt ja mis peasi — otstarbekohaselt, rahva nõuetele vastavalt.

H. Martinson (tp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Siin on nii mitmel korral ja mitme Riigikogu liikme poolt eelarve asjus sõna võetud. Ei või salata, et nii mõnigi trehvav sõna on kukkunud. Aga mind paneb iseäranis imestama see, et needsamad erakonnad, kes ise valitsuses, leiavad nii ühte kui teist laita. Nende käes on praegu võim, nad võiksid parandusi teha, aga mispärast nad seda ei tee. Ma pärast tulen nende asjade juurde üksikasjaliselt. Lugupeetud härra kindral Laidoner tähendas, et meie eelarves olla paranemise tendentsi näha, mille tunnistuseks olla see, et sõjaväe eelarve olla protsendiliselt vähem eelmise aasta eelarvest. Kui palju selle juures on tarvis rõõmustada, selles ma tõesti kahtlen, sest kõige selle rõõmu juures ei jäänud üks sapatilk tulemata. Härra kindral Laidoner ei pannud suuri lootusi meie sõjaväe tubliduse peale. Ta tõi ühe näite selle kohta, et 1. detsembril, kui väikene mässukatsekene siin oli, et juba tol korral meie sõjavägi nii ära väsis, et ei võinud teda enam tarvitada ning tulid mõned üksikud osad puhkusele saata. Kas hullemat pankrotitunnistust olla võib, kui niiviisi ütleb sõjaväe eriteadlane sõjaväe kohta, kelle eelarvet tahtakse suurendada. Suurt lootust pani härra Laidoner meie vahva kaitseliidu peale; sellest tulla meie riigile ärapäästja. Kui regulaarkaitsevägi oma ülesannet täita ei suuda, siis tublidest kodanikkudest kokkuseatud kaitseliit olla meie riigi ärapäästja ja ülevalhoidja. Ja selle jaoks olla tingimata tarvis eelarve suurendada, tema väljaminekute peale rohkem raha anda. Härra rahaminister teatas omas eelarve-kõnes küll rõõmusõnume, et meie oleme juba niikaugemale jõudnud ja otsekohese kaitseliidumaksu ära kaotanud. Sellega taheti vist teatud kihile nii öelda prügi silma ajada,

peitemängu mängida või mis mõte sel muidu oli. On ju teada, et mitmelt poolt nõutakse kaitseliidumaksu kui sarnase kaotamist ja siin taheti näidata, nagu tullakse sellele nõudmisele vastu, see tähendab, et tulevikus enam otsekohest kaitseliidumaksu ei ole. Aga annab see meile siis mingisugust parandust? Kui ma ei eksi, oli enne 60 miljonit kaitseliidu heaks välja anda, nüüd aga nõutakse 87 miljonit. Nende arvude juures võivad eksitused ette tulla, sest et mul silmapilgul täpseid andmeid käes ei ole, aga ega need 87 miljonit tulevikus taevast maha ei kuku, palugu kristlased jumalat sellepärast kui palju tahavad. Ikkagi peab see maksjate taskust tulema ja kui suurt ärapäästjat meie riigil sarnasest kaitseliidust loota on, selleks võiksin ühe näite tuua. Võin isegi viie kuue kaitseliitlase nime nimetada, kes samas majas elasid, kus mina, sel ajal, kui oli kaitseliitlastele häire ja neid ilma teadmata kokku kutsuti. Kui nad häiret kuulsid, olid nad nii hirmu täis, et ei teadnud kuhu oma püssid peita, otsisid kõiksugu urkaid, hiilisid mööda plangu äärt, kartes, ei tea mis nüüd tuleb, kui leitakse, et neil püssid on. (Sõjaminister J. Soots: Teil ise oli kananahk ihu peal!) Niisuguste peale meie riigikaitset panna ja tõelise sõja puhul nende peale loota, on täiesti ilmaaegne. Kui meile välisvaenlane peaks peale tungima, on suurem osa kaitseliitlastest esimesed, kes korstnajala sisse peitu poevad. (Sagedased vahelhüüded paremalt poolt.)

Imelikud süüdistused tulevad esile mitmelt poolt. Härra Raudkepp omas arvustuses peatas kõige rohkem selle juures, milles ta eriteadlane on, ja mul pole põhjust härra Raudkepi teadmiste juures kahelda. Pean isegi alla kriipsutama, et need arvustused väga õiged olid. Aga ma pean küsima, mispärast jääb härra Raudkepp ja kristlik erakond ainult arvustuste juurde, mispärast ei püüa nad asja tegelikult parandada? Võimatu see neil ei ole, sest on ju haridusminister nende oma mees. Meil lasti proua Tõrvand-Tellman omal ajal lahti kui mittesünnis õpetaja, nüüd aga võetakse tagasi. See oli ometi haridusminister, kes seda tegi. (L. Raudkepp, krst: Kohtuotsus tuleb täita! Kaks ülemust on.) Vaadake, see ei ole mitte ainukene juhus, kus pannakse inimene, kes enne kõlbmatuks tunnistatud, uuesti oma kohale tagasi. On harilikuks nähtuseks saanud. Lastakse natukene aega eemal olla, ja on siis jällegi omal kohal, saab tihtilugu veel ametikõrgendust. Just nagu tsaari ajal, — kui mõni ametnik oli eksinud ja omalt kohalt lahti sai, siis anti talle ametikõrgendus teises kohas, võib olla suurema sissetulekuga veel.

Ühest asjast ei saa ma aru. Meil näiteks on põhjust süüdistada praegust valitsust ja eelarvet, aga neil erakondadel, kes ise valitsuse seljataga on, mis põhjus neil on, mispärast nemad siis ise parandusi ei loo? See ei ole meil ainus niisugune juhtumine, kus kõlbmata inimene ametisse tagasi tahetakse panna. Tuletame meelde seda kurikuulsat Petsrimaa Toots'i, kelle ametisse tagasiupitamise ümber niisamasugust mängu mängitakse, ja sarnaseid nähtusi võiksid valitsuse erakonnad ise parandada, mitte aga asjata selle juures kurta. Härra Raudkepp tõi ette veel selle kena nähtuse „Tallinna saladuste“ ärakorjamisest ja süüdistas politseid, et see liiga hiljaks jäänud. Võib olla oli see harilik kokkulepe politseil selle raamatu kirjastajaga, et raamatule rohkem reklaami teha, sest selleks on keeld alati väga heaks abinõuks. Tean inimest, kes raamatu keelust kuulda saades ütles: pagana pihta, see peab igatahes tubli raamat olema, sest ega seda muidu ära korjata. Läks ja ostis otsekohe selle raamatu. Ma ei ole ise seda raamatut lugenud ja ei tea sellepärast, mis see väärt on, ja kas see inimene omas lootuses petetud sai. (J. Holberg, põl: Kas see oli Teie rühma mees?) Ei, see oli üks põllumeeste rühmast, võin nime ka nimetada, kui soovite. (Naer pahemalt poolt.)

Siis härra Raudkepp rääkis veel hoolekandest, tervishoiust ja sellest, et meil laste surevus äärmiselt suur on, ja andis nende pahede ärahoidmiseks palju kenu moraaliõpetusi. Mul tuli selle juures meelde üks raamat, vist on suurem hulk Riigikogu liikmeid seda lugenud — ma mõtlen kirjanik Ernst Peterson'i „Paised“, milles leidub jutt „Marjad silmas“. (M. Martna, stp: Ega see mees nüüd enam nii ei kirjutaks!) Omal ajal ta kirjutas nii, ja see mis ta siis kirjutas, passib nii väga hästi härra Raudkepi moraaliõpetusega. Seal on ka üks niisugune õpetaja, kes vaesele külainimesele õpetust annab, kuidas see peaks oma last hoidma, teda korralikult riidesse panema ja igapäev vannitama jne., aga selle unustas see õpetaja ära, ja seda unustas praegu ka härra Raudkepp, mispärast see võimalik ei ole. Sellepärast — et ainele võimalus puudub selle moraali teostamiseks, mida nii ohtral käel jagatakse. (Vahelhüüde paremalt poolt: Antagu maad ilma maksuta!) Püütakse toita sõnadega. Kui aga nende ainelistel võimalustel heaks kuskil omavalitsuses või Riigikogus nõutakse eelarvesse võtmiseks mõned summad, siis needsamad härrad on esimesed, kes selle eelarve vastu oma kää tõstavad. Nüüd tehakse ainult demonstratsiooni karjalambakestele selleks: et vaadake, ka meie soovitame parandusi, — aga nii kui

selleks summasid nõutakse, siis — ma näen seda juba nende nägudest — tõstaksid nad kas või kaks kätt üles selle vastu. (M. Martna, stp: Kaks sellepärast, et kolme ei ole!)

Anekdooti rukkileivast, millest siin ka räägiti, ei hakka ma kordama, — see oli vististi niisama naljavisakeks sekka öeldud. (M. Martna, stp: See jäi ju pooleli!)

Siis härra Lehtman süüdistas niisamuti ka valitsust ja leidis iseäranis maa asjus nii mõndagi laita. Unustas aga ära, et just nende oma mehe käes on suurem võim maaparanduse alal, see on härra põllutöoministri kätes. Minul oli juhus mitte väga ammu käia kuskil kehvemate asunikude hulgas, kes tõesti olid väga viletsas seisukorras. (Haridusminister J. Lattik: Linnahärra — ja läheb maale!) Nende seisukord ei ole sugugi hea — on mitmeidki parandusi vaja, on peaaegu lootusetu seisukorras. Need vaevlevad praegu veel oma pooleliolevate elumajade ehitamise juures. See 16½ kantsülda, mis nad metsa saavad, ehitusmaterjaliks ei löö ette, pealegi ei kõlba need puud, mis neile antakse, ehituspudeks. Ma olen käinud neid puud, mis asunikkudele on välja märgitud, metsas vaatamas ja pean ütleva, et need on ennem silguvad, kui ehituspalgid. Ehituspalgid aga jäävad kasvama, ning metsaülemad spekullevad nendega. Kuuldavasti saavad metsametnikud nende pealt teatud preemiaid ja sellepärast jäetakse ka paremad puud asunikkudele välja andmata ning antakse välja niisuguseid puud, mida sugugi välja anda ei tohiks ja välja anda ei kõlbaks. Ei saa salata, et endiste mõisatöölise ning popsnikkude seisukord, kes asunikukohad kätte saanud, väga vilets on. (M. Martna, stp: Nendest on väga vähe, kes kohti saanud.) On mõned saanud ka. Nad ei tea tihti, kus nad oma loomi karjatama peavad, või kust nad loomatoiduks heina peaksid saama. Kellel on heinamaa, sellel ei ole jälle karjamaad, ühtemoodi on loomapidamine ikka takistatud. Riigimetsas, kus hein kasvab kui rukis, asunik oma looma karjatada ei tohi, sealt võib ta ainult sibiriga lõigata ja selle eestki peab ta maksma 50 marka päevas. Lugu on selle poolest kirjeldamata vilets, et just karjatamise kohta ei ole. Ma ise lugesin ühte palvekirja, kus oli 30 allkirja ja mis saadeti karjamaade suhtes põllutöoministeriumile. Ma arvan, et põllutöoministerium selle juba saanud on, sest ta esitati 24. jaanuaril ja nüüd peaks see ikka juba käes olema. (J. Hünerson, põl: Lehm sõtkub räimevardad maha, kus siis sisse võib panna.) Selle järele valvajaks on teatud ülemus olemas, ja ülemused on ju jumalast seatud, ega siis nende huvide vastu

tohi teha. Seal, kus on ministrikohtade pärast kauplemine, seal sobivad härrad asunikud ja kristlased vahest hästi kokku. Praegusel silmapilgul on nende vahelt must kass läbi jooksnud, on väikene konflikt nende vahel, kuid see laheneb pea, kauaks see kestma ei jää. (Paremalt poolt: Teie õnnetuseks.) Kuulge, mul ei ole sellest külma ega sooja, kas olete see Teie või mõni asunik, ühesugused olete kõik.

Mina usun, kui meie hakkaksime eelarve kõiki punkte üksikult läbi võtma, viiks see põhjatu pikale ja ei tasuks vaeva ära. Ma tean kindlasti, et igalühel on oma seisukoht võetud, mida mõne sõnaga muuta ei saa. Et teie ehk taipama ja sugu häbenema hakkaksite, sellepärast võtsin ainult mööda minnes sõna, et paari sõnaga oma arvamist avaldada. Vaadates asja peale töölisklassi seisukohalt peab ütleva seda, et kui töölisklassil mingisugune nõudmine on, siis ei ole mingit mõtet, et see ka rahuldust leiaks paremalt poolt. On aga parempoolsete kasud kaalul, siis pannakse kõik rattad käima, et neid rahuldada, vaatamata sellele, kas see riigi majandusele kasu annab või mitte. Tähtis on ainult see, et ainult nemad saaksid, hoolimata sellest, kas kehvemal kihil palukest leiba suhu panna on või mitte. Aga kristliku moraaliõpetuse järgi peaks ometi igal inimesel õigus olema enesele tarvilikku ülalpidamist saada.

Elus näeme aga hoopis vastupidist asja — enam kui tihti tuleb ette, et vanemad, kellel ükskõik mis teel on võimalus olnud omale varandust kokku ajada, oma lastele võimaldavad kaua ja kaua koolipinki nühkida, hoolimata sellest, kas neil õpitava aine või ameti jaoks annet on või ei. Aeg ajalt suure eestkostmise varal saavad niisugused ka kõrgemate kohtade peale ja on nad seal palju kahjulikumad inimkonna liikmed, kui näiteks üks tubli uulitsapühkija, kes produktiivset tööd teeb. Uulitsapühkija on igatahes palju kasulikum tervele inimkonnale, kui vale koha peale sattunud õpetlane, olgu see mõni professor, kirikuõpetaja või ka agronoom. (Vahelhüüe J. Hünerson'i, põl poolt.) Kui riik andekate inimeste eest hoolitseks nõnda, et nad oma andeid saaksid korralikult välja arendada, võiks meie riik palju kasulikumat tegutseda nii mitmelgi alal. Ei oleks tarvis riiklikku toetust nii paljudele nõndanimetatud vesivõsudele. Meil ei ole mitte üks ega kümme juhust, kus mingisuguste eelnõudega välja tullakse niisuguste inimeste poolt, kes ise täiesti võhikud sellel alal on. Tullakse välja ainult selle lootusega, et riigi käest raha pumbata, selles lootuses, et oma mehed on seal, küllap nad toetavad. (J. Hünerson, põl:

Aga kingsepp jäägu liistude juurde.) Mina olin kingsepp ja tubli kingsepp, mäletate, härra Hünerson — ise Raplas käisite seal. (J. Hünerson, põl: Minu saapad Teie juures? — Oh eil!) Ma ütlen, et inimene olgu ta kes tahes, peab oma õigel kohal olema. Et meil aga seda ei ole, sellepärast ongi meil neid suuri pankrotte nii palju olnud, on inimesed riikliku toetuse varal suurte ettevõtete juhtimisele asunud, millest neil aimugi polnud. Kõik lootused pandi ainult riikliku toetuse peale, ja nii kaua tokerdasid nad ka, kui riik toetust andis, lõppes aga see otsa ja keerati kraan kinni, siis oli ka terve ettevõtte otsas. Niisuguseid juhtumisi pole mitte mõni üksik, seda teate ise küll, ilma et nimesid oleks tarvis nimetada.

Kõiki neid asjaolusid arvesse võttes, ütlen mina Eesti töölistepartei nimel, et sarnast eelarvet kuidagi vastu võtta ei saa, kus nii palju antakse ilma asjata sõjaväe ja kaitseliidu peale ja nii vähe antakse tööliklassi parema käekäigu tõstmiseks. Meie igatahes hääletame selle eelarve vastu. (Sõjaminister J. Soots: Kes teid siis kaitsma tuleb, kui teile kallale tullakse?) Meie ei tarvita niisugust kaitset.

Juhataja **K. Einbund**: Rkl. Holberg'i poolt on tehtud ettepanek, 1927./28. aasta eelarve vastu võtta esimesel lugemisel ja esimese ja teise lugemise vahel anda see eelarve-komisjoni. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Riigikogu asub kolmanda päevakorra-punkti arutamisele:

7. Väljaspool linnu ja alevid asuvate kinnisvarade hindamise seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja J. Loosalu' puudumise tõttu jääb käesolev päevakorra-punkt vahele.

8. Eesti riigikontrolli ajutise seaduse täiendamise seadus — II lugemisel.

Riigi majapidamise aruande komisjoni aruandja M. Laarman'i puudumise tõttu jääb käesolev päevakorra-punkt vahele.

9. Mäeseadus — II lugemisel.

(M. Martna, stp: Sots on kohal!)

Üldkomisjoni aruandja **A. Jõeäär** kannab ette ja eraldi

hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega seaduseelnõu pealkiri ja §§ 1-21.

Mäeseadus.

I.

Üldmäärused.

§ 1. Maapõues peituvate mineraalvarade: marmori, dolomiidi, tulekindla savi, kipsi, metallide, metalli- ja värvimuldade, soolade, vosvoriidi, õlikivi, nafta ja loomulikkude gaaside uurimine ning saavutamine sünnib käesoleva seaduse põhjal, kas otsekohe riigi poolt või antakse tema poolt igal üksikul juhtumisel eraettevõtjate kätte.

Käesoleva seaduse alla ei kuulu harilikus majapidamises tarvisminevate mineraalvarade saavutamine maaomaniku poolt majapidamise otstarbel, küll aga võib kaubandus-tööstusministerium tähendatud saavutamise kohta tehnilisi määrusi välja anda.

§ 2. Avamise ja tehnilise järelevalve suhtes kuuluvad käesoleva mäeseaduse alla peale kaevanduste juures asuvate mineraalvarasid ümbertöötavate tehaste ka tehased, mis küll kaevanduste juures ei asu, kuid mis nende orgaanilisteks osadeks on.

§ 3. Paragrahv 1. nimetatud ettevõtete ja nende § 2. nimetatud ettevõtete ja tehaste kohta, mis asuvad kontsessiooni piirkonnas on maksvad suur-, kesk- ja väiketööstuse seaduse („R. T.“ nr. 28 — 1920. a. seadus nr. 106) §§ 1 — 6, 25 — 42; väljaspool kontsessiooni piirkonda asuvate ettevõtete kohta on maksev suur-, kesk- ja väiketööstuse seadus täies ulatuses.

II.

Mäeasjanduse juhtimine.

§ 4. Paragrahv 1. nimetatud maapõuevarade ja mäeasjanduse valitsemine ning juhtimine kuulub kaubandus-tööstusministri võimkonda.

Kaubandus-tööstusminister juhatab mäeasjandust mäeosakonna kaudu.

§ 5. Kaubandus-tööstusministri õigused ja kohused mäetööstuse alal on järgmised:

1) tema korraldab geoloogilisi ja tehnilisi uurimisi vabariigi piirides olevate maapõuevarade ülesleidmiseks ja nende hulga kindlakstegemiseks;

2) hoolitseb selle eest, et need varandused kaotsi ei läheks ja kasutamata ei jääks;

3) kannab hoolt, et mäetööstuse asutused Eestis rohkeneksid ja suureneksid, juhtides erilist tähelepanu tööharudele, mis võimaldavad väljamaalt sisseveetavate kaupade aset täitvaid aineid valmistada;

4) annab temale alluvatele mäetööstuse ametasutustele vastavad juhtnõõrid ja kinnitab tarvilikud määrused;

5) algatab riigi majapidamises tähtsatel aladel riiklikkude mäetööstuse-ettevõtete ellutsumist ning juhatab neid.

Riikliku mäetööstuse ettevõtted töötavad iga niisuguse ettevõtte jaoks eriti väljaantud seaduste järgi. Järelvalve suhtes alluvad nad käesolevale seadusele.

§ 6. Mäeosakonna juhataja ning tema abi peavad olema kõrgema haridusega mäeinserid. Juhataja kinnitab ametisse kaubandus-tööstusministri ettepanekul Vabariigi Valitsus; tema abi, osakonna kontrolörid ja teised ametnikud — osakonna juhataja ettepanekul kaubandus-tööstusminister.

§ 7. Mäeosakonna ülesanneteks on:

1) geoloogiline ja tehniline maapõuevarade tegelik uurimine;

2) mäetööstuse inspektori ja marksheideri tegevuse juhtimine ja järelvalve;

3) mäetööstuse inspektori ja marksheideri peale sisseantavate kaebuste läbivaatamine ja otsustamine;

4) seadust rikkujate mäetöösturite vastu abinõude tarvitusele võtmine seaduses ettenähtud kordadel;

5) valve selle järele, et mäetööstuse alal riigiga tehtud lepingute tingimused täidetak;

6) statistiliste teadete korjamine ja ümber-töötamine mäetööstuse-ettevõtete seisukorra, nende viljakuse ja tehnilise ning majandusliku edu üle;

7) hoolitsemine selle eest, et tarvitusele võetakse mäetööstuse kohta käivad uuendused ja täiendused;

8) mäetööstusasutuste kontroleerimine, vähemalt kord aastas.

§ 8. Mäetööstuse inspektor ja riiklik marksheider, kes kõrgema haridusega mäeinserid, alluvad mäeosakonnale.

§ 9. Mäetööstuse inspektori ülesandeks on järelvalve teostamine, et mäetöösturid seaduse nõudeid täidaksid, samuti mäetööstuse-ettevõtete üle aruandmine mäeosakonnale.

Eriti on mäetööstuse inspektor kohustatud valvama:

1) aurukatelde ja hoonete üle mäetööstuse-ettevõtetes;

2) et töötamine mäekaevandustes ja üldse mäetööstuse-ettevõtetes hädaohtlik ei oleks;

3) et mäetööstus tehniliselt oleks korraldatud nõnda, et see riigi varandustele kahju ei tooks;

4) et mäetöösturid tööstusasutuste juhatajaks nimetaksid selleks õigustatud isikuid

ja et viimaseid vastavate volikirjadega varustataks;

5) et kaevandustel oleksid seaduslikud plaanid, missuguseid töö eduga sammu pidades täiendataks.

§ 10. Riikliku marksheideri ülesanneteks on:

1) plaanide ja kaartide valmistamine piirkondadest, kus mäetööstuse või maapõuevarade uurimise huvid seda nõuavad;

2) mäekaevanduste ja mäetööstus-asutuste plaanide õige ja aegsa valmistamise järele valvamine ja nende kinnitamine;

3) seaduses nõutavate plaanide valmistamine mäetöösturite kulul, kui viimased seda nõutud tähtaegadeks teinud ei ole; tasu niisuguste tööde eest määratakse kaubandus-tööstusministri poolt kinnitatava taksi järgi ja läheb riigikassa heaks;

4) teatamine mäeosakonnale või mäetööstuse inspektorile igast riigiga tehtud lepingu või seaduse rikkumisest mäetöösturi poolt.

Oma ülesannete täitmisel on riiklikul marksheideril riiklikkude maamõõtjate õigused.

§ 11. Mäetööstuse kontrolöride ülesanneteks on mäetööstuse saaduste hulga kontroleerimine üksikutes ettevõtetes. Nemad on mäeosakonnale abiks statistiliste andmete korjamine kontroleeritavatelt ettevõtetelt ja aitavad mäetööstuse inspektorit järelvalves, teatades temale seaduste ja määruste rikkumisest.

§ 12. Mäetööstuse-ettevõtete omanikuks, juhatajaks või osanikuks ei või olla mäeosakonna ametnikud ja teistest kaubandus-tööstusministeeriumi ametnikkudest need, kellele mäeosakond allub.

§ 13. Kui keegi § 12. nimetatud isikutest päranduse või muul teel mäetööstuse-ettevõtete omanikuks või osanikuks saab, peab ta ühe aasta jooksul, omanikuks või osanikuks saamise päevast arvates, oma sellekohased õigused kellelegi õigustatud isikule üle andma. Ei tee ta seda, ega lahku teenistusest, vabastatakse ta ametist vastava ülemuse otsuse põhjal.

III.

Eräettevõtjate mäetööstusest osavõtmise tingimused.

A. Üldmäärused.

§ 14. Mäetööstuse-ettevõtete asutamine füüsiliste ja juriidiliste isikute poolt sünnib kaubandus-tööstusministriga sõlmitavate erilepingute põhjal, kusjuures järgnevate §§ 15 — 51 määrustest kinni tuleb pidada.

§ 15. Kord, mille järgi eräettevõtjatele mäetööstuseks luba antakse, on kahesugune;

1) maa-aladel, kus kasutatava aine olemasolemine saavutamiseks jätkuval hulgal kindel on ja

2) maa-aladel, kus kasutatava aine olemasolemine kindlaks tegemata.

Punkt 1. alla käivate maa-alade nimekirja kinnitab kaubandus-tööstusminister ja avaldab „Riigi Teatajas“; samas korras tehakse ka kõik muutused selles nimekirjas.

B. Maapõuevarade uurimine.

§ 16. Uurimiste ettevõtmiseks § 15 p. 2 all nimetatud maa-aladel peab soovija esinema kaubandus-tööstusministeeriumile palvekirjaga vastava loa saamiseks. Palvekirjas tuleb tähendada:

- 1) missuguse aine otsimiseks luba tarvis;
- 2) kus kohal uurimisi ette võtta tahetakse;
- 3) kui suurel maa-alal.

Koht võib kas ligipandud kaardil, masstaabis mitte vähem kui 1:126.000 ära tähendatud olla, või jälle peab üles antama selle asupaiga ilmakaar ja kaugus vähemalt kahest hästi tuntud ümberkaudsest kohast.

§ 17. Uurimisload antakse välja esitatud palvekirjade järjekorras. On uurimisteks palutava koha äratähendamises kahtlus olemas, jäetakse palve tagajärjeta, või saadetakse kohale platsi kindlakstegemiseks paluja soovil mäeasjanduse ametnik, kelle aruande põhjal kaubandus-tööstusminister palve otsustab.

Ametniku kohalesaatmisega ühenduses olevate kulude tasumiseks tarviliku summa maksub paluja mäeosakonnale ette ära.

Uurimisluba ei anta neile, kellel selle seaduse § 12. järgi keelatud Eesti riigis mäetööstuse ettevõtetest osa võtta.

§ 18. Uurimine on keelatud avalikkudel platsidel ja teedel, samuti surnuaedades.

Mäeosakonnal on õigus keelata uurimist üldistes huvides ka muudel maa-aladel.

Viljapuuaedades, õuedes ja hoonete all ning nende ümbruses 60 meetri kaugusel on uurimine lubatud ainult maavaldaja nõusolekul.

§ 19. Kui seaduslikke takistusi ei leidu, annab kaubandus-tööstusminister palujale uurimiseks loa, kus on tähendatud:

- 1) aine, mille uurimiseks luba antakse;
- 2) uurimiseks määratud maa-ala suurus ja asukoht, mis uurimisloa külge kinnitatud ja paluja kulul kolmes eksemplaris kaubandus-tööstusministri poolt määratud masstaabis valmistatud kaardil ära märgitakse;
- 3) uurimisloa vältus;
- 4) teised õigused ja kohused, mis loaaja omandab.

Uurimisloa andmise kuulutab välja mäeosakond loaaja kulul „Riigi Teatajas“.

§ 20. Vabariigi Valitsus paneb maksma kaubandus-tööstusministri ettepanekul ülemäärad uurimiseks antavate maa-alade suuruse kohta iga mineraalvara liigi kohta eraldi. Uurimisloa-ala peab võimalikult ümbritsetud olema õigete joontega, mis meridiaanide ja paralleelide sihis käivad; erandid võib teha mäeosakonna nõusolekul, kuid uurimisloa-ala pikkus ei tohi laiusest enam kui kolm korda suurem olla.

§ 21. Uurimisloa vältus, mis ei või kesta üle 18 kuu, määratakse kindlaks kaubandus-tööstusministri poolt erinimekirjaga, mis kokku seatakse arvesse võttes uuritavat ainet, maatüki suurust ja loa väljaandmise aasta aega. Kui loaaja iseäranis mõjuvaid põhjuseid uurimistöödega tähtjaks valmis ei saa, võib kaubandus-tööstusminister enne algloa lõputähtaega esitatud palve põhjal uurimiste aega pikendada, aga mitte rohkem kui algloa poole aja võrra; pikendusloa eest võetakse pool täie loa maksu.

Aruandja A. Jõeäär (loeb):

§ 22. Loasaajal on:

- 1) ainuõigus loas tähendatud aine uurimisi toime panna maa-alal, mille peale uurimisluba antud, selle maa vabakssaamiseni (§ 26) ja
- 2) eesõigus läbiuuritud maa-alal uuritava aine kasutamiseks kontsessiooni saada, välja arvatud § 31. ettenähtud erand.

Kaubandus-tööstusministril on õigus uurimisloa väljaandmisel kontsessiooni tasu tingimusi (§ 38) ette kindlaks määrates, uurimisloa saajale kindlustada läbiuuritud maa-alal ainuõigust uuritava aine saavutamiseks ja neil tingimustel kontsessiooni anda.

J. Holberg (põl): Teen ettepaneku, käesolevas paragrahvis punkt teises, teises reas välja jätta sõnad: „välja arvatud § 31. ettenähtud erand“, sest § 31. on esitatud variandina. Selle paragrahvi vastuvõtmise juures läksid hääled pooleks, pooled komisjoni liikmetest olid selle poolt, et § 31. tuleks seadusesse sisse võtta ja pooled liikmetest olid selle vastu. § 31. käsitab seda, et kui keegi leiab oma maa seest vara, siis on temal eesõigus kontsessiooni saamiseks, kui leidjal, kuid ta peab sellekohase sooviavaldusega esinema kahe nädala jooksul leiupäevast arvates.

Pooled komisjoni liikmed leidsid, et see ei ole otstarbekohane, kui leidjale antakse sarnane eesõigus, sest tema võib saada selle läbi teenimata kasu. Vastaspoolsele seisukohale asusid pooled komisjoni liikmed § 31. juures.

Kui § 31. peaks tagasi lükatama, siis ei oleks see kooskõlas paragrahv 22., kus on öeldud: „välja arvatud § 31. ettenähtud erand.“ Sellepärast teen ettepaneku, et sõnad: „välja arvatud § 31. ettenähtud erand“ saaksid välja jäetud, ja kui Riigikogu liikmed hääletavad § 31. tagasilükkamise poolt, siis ei teki mingisuguseid sekeldusi.

Juhataja **K. Einbund**: Sõna on rkl. Jõeäär.

A. Jõeäär (stp): Ma panen ette § 22. lõppu juurde lisada järgmine lause: „Sarnane õigus on kaubandus-tööstusministril ainult nende maapõuevarade kohta, mille olemasolemine saavutamiseks jätkuval hulgal Eesti vabariigi piirides loaandmiseni kindlaks tehtud ei ole.“ See lõpp on sarnasel kujul vastu võetud II Riigikogu poolt ja võeti sarnaselt vastu ka alamkomisjonis, ja ainult sarnasena, kui ta tervikuna vastu võetakse, võib ta vastuvõetav olla. Vastasel korral aga annaks ta valitsusele laialised võimalused, ka neil juhtumistel, kus juba kindlaks on tehtud, et maapõue varandust tõesti jätkuval hulgal olemas on, juba enne kontsessiooni väljaandmist, teatavaid soodustustingimusi maksuma panna. Alamkomisjoni arvates ei olnud selleks mingisuguseid põhjusi, ja kui omal ajal paragrahv arutamisel oli ja kui minu poolt praegu ettepanekud täiendus omal ajal alamkomisjonis sisse võeti, siis just selleks, et niisuguste mineraalvarade kindlakstegemiseks, mille olemasolu kohta veel kindlaid andmeid ei ole, väliskapitali juurde meelitada. Näiteks pole veel kindlaks tehtud, kas Eestis on soolalademeid või ei ole. Arvatakse, et meil soolalademeid piiriääres Heinaste läheduses leidub, kuid kindlaks ei ole seda veel seni tehtud. Sarnasel korral, kui leiduks ettevõtja, kes tahaks uurima hakata, kas meil on näiteks soolalademeid või naftaallikaid, või mõnesuguseid teisi mineraalvarasid, mille olemasolu meie ei tea, siis tuleb uurijal kapitali ettevõttesse mahutades riskeerida. Kui ta siiski tahab riskeerida ja arvab, et ta tõesti kindlaks teeb, siis tulevad kontsessiooni sõlmimisel kergemad tingimused ette näha. Kui keegi näiteks tahaks kindlaks tegema hakata, kas meil põlevkivi on või mitte, siis sellel ettevõtjal riisikot ei ole, sest on kindlasti teada, et meil põlevkivi leidub. Sellepärast oleks sarnase õiguse andmine nende mineraalvarade kohta täiesti põhjendamata. Neil põhjustel peaks minu ettepanek vastuvõetav olema.

V. Hasselblatt (sks): Mina ei saa pooldada aruandja Jõeääre ettepanekut, sest see sisaldab kahesugust umbusaldust: esiteks, valitsuse suhtes ja teiseks nende tööstu-

rite suhtes, kes kavatsevad maapõue varandust eksploateerida. Teisest küljest on selge, et tööd maksab ette võtta ainult siis, kui kindlad on kontsessiooni tasutingimused. Kujutage nüüd ette, et põlevkivi asub sügavas maapõues ja ei ole teada, kuidas selle väljatöötamine peaks minema. Kontsessioonäär, uurimisluba saades, tahab loomulikult kontsessiooni tingimusi teada, ja kui kaubandus-tööstusminister ei või seda kaaluda, siis hakkab kontsessioonäär ise neid töid uurima. Et see õigus on antud meie kaubandus-tööstusministrile, on loomulik. Kui aga siin kaubandus-tööstusministri õigusi kitsendada nende mineraalvarade suhtes, mis ei ole välja töötatud, siis arvan, et võivad kontsessionääridega raskused tulla, ja et ainult ühed nõuavad kontsessiooni tasu kindlaksmääramist, teised aga uurivad sarnasel pinnal, kus riisiko on olemas, ja mina leian, et kapitali kinnihoidmine tarvilik on.

J. Holberg (põl): Üheks peamotiiviks üldkomisjonis selle paragrahvi tagasilükkamiseks oli see, et siiani meil nüüd teadaolevatest mineraalvaradest suuremal arvul on ainult põlevkivi, missugune ei ole kallis vara, mis ruttu ümbertöötamist ära tasuks ja mille peale suuri kapitale tarvitada tuleks. Nendel põhjustel leiti, et tulevikus tasutingimuste ettemääramisel põlevkivi kohta ei ole mõtet, sest siinamaale ei ole ka põlevkivi eksploateerijaid. Eesti riigil peaks heameel olema, mida rohkem tahtjaid tuleb, ja sellepärast tingimised niisugused peavad olema, mis kontsessiooni tahtjatele enam-vähem vastuvõetavad. Ja nendel alustel ning nendel põhjustel komisjon lükkas tagasi käesoleva paragrahvi lõpu, nagu seda aruandja siin esitas, sest esiteks näitab tegelik elu, et neid kontsessionääre on palju, neid on kerge saada, kõik tulevad suure õhinaga kallale, aga tegelikke töötajaid on väga vähe eranimestest, peale riigi põlevkivitööstuse enese. Sellest seisukohast välja minnes ei saa aruandja ettepanekut pooldada.

Kaubandus-tööstusminister **K. Kornel**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kahest tehtud parandusest võin pooldada ainult härra Holberg'i parandust, kuna härra Jõeääre poolt tehtud ettepanekut ei saa pooldada neil põhjustel, mida siin puudutasid härra Hasselblatt ja härra Holberg. Põlevkivi on meil küll tähtis loodusvara, kuid seni on tõsiseid kasutajaid väga vähe leidunud. Karmid normid mäeseaduses oleksid takistusteks tõsiste kasutajate leidmisel. Sellepärast palun vastu võtta ainult selle paranduse, mille esitas rkl. härra Holberg, kuna teise parandusega mina kuidagi viisi nõus ei saa olla.

Juhataja **K. Einbund**: On tehtud parandus-ettepanek rkl. Holberg'i poolt § 22. punkt II teises reas välja jätta sõnad: „välja arvatud § 31. ettenähtud erand“, ja rkl. Jõeääre poolt ettepanek, § 22. lõppu juurde lisada: „Sarnane õigus on kaubandus-tööstusministril ainult nende maapõuevarade kohta, mille olemasolemine saavutamiseks jätkuval hulgal Eesti vabariigi piirides loandmiseni kindlaks tehtud ei ole“. Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **A. Jõeäär**: Härra Holberg'i ettepaneku kohta oleks mul öelda kõigepealt, et see on natukene enneaegne. Sellega, kui meie võtaksime selle paranduse vastu, otsustaksime meie ette juba § 31. saatuse, mis üldkomisjoni poolt variandina esitatud. Meil on sarnane kord maksuma pandud, et kui mingisugune määrus võetakse seaduses vastu, siis tema automaatselt muudab kõik temasse puutuvad paragrahvid. Sellepärast arvan, et kui § 31. vastu võetakse, siis kaob ka see saade ära, kui ta aga peaks sisse jääma, III lugemisel võetakse § 31 vastu, ja kui meie praegu selle saate ära kaotame, siis tekiks päris väljapääsematu seisukord. Kui härra Holberg oma ettepanekut tagasi ei võta, siis muidugi tuleb see hääletamisele, kuid praegu on selle otsustamine enneaegne. Sisuliselt tuleks Riigikogul selgusele jõuda, millest § 31 räägib. Ma võiksin selle paragrahvi ette kanda, tema sisu on järgmine: „Sellel, kes kindlaks teeb oma valduses oleval maa-alal või kaevanduses mõne maapõuevara olemasolu saavutamiseks jätkuval hulgal, on leidjana eesõigus kõikide pärast tema leidu esitatud sooviavalduste ees. Sellekohase sooviavaldusega peab leidja esinema kahe nädala jooksul leiupäevast alates. Vastasel korral kaotab ta oma eesõiguse.“

See paragrahv on sisse võetud maavaldajate huvide kaitseks, ja üldkomisjonis olid selle paragrahvi arutamisel pikad vaidlused. Mind paneb imestama see, et põllumeeste esitaja, kes maavaldajate huviseid kaitsma peaks, tuleb ettepanekuga, see paragrahv välja jätta. Käesolev seadus on laiad võimalused andnud töösturitele. § 31. tahetakse väikest vastutulekut teha maavaldajatele selles mõttes, et kui nad oma maapinna peal selgeks teevad mõne maapõuevara olemasolu, siis on neil kaks nädalat aega sellest teatada kaubandus-tööstusministeeriumile, ning neile on eesõigus antud vastava kontsessiooni saamiseks. Selles mõttes peaks Riigikogu selle paragrahvi sisse võtma ning rkl. Holberg'i ettepanek tuleks tagasi lükata.

Juhataja **K. Einbund**: Asun rkl. Holberg'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Hääletamise tagajärjed on järgmi-

sed: poolt on antud 27 häält, vastu — 22, seega on ettepanek vastu võetud.

Panen rkl. Jõeääre ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: poolt on antud 20 häält, vastu — 25, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Panen § 22 ühes vastuvõetud parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 22 vastu võetud.

Aruandja **A. Jõeäär** kannab ette ja eraldi hääletamisel võetakse vastu nähtava enamusega §§ 23 — 30.

§ 23. Uurimisloa saajal on õigus loas tähendatud pinnal maha raiuda uurimistakistavaid puid, maasse kaevata kraave, kaevusid ja käike, puurida puurauke ja ette võtta muid töid, mis uuritava aine olemasolekut ja tagavarade hulka selgitada aitavad. Maapinna rikkumise eest ja maapinnal kasvavate puude, vilja jne. hävitamise eest niisuguste tööde juures peab uurija pinna omanikule või valdajale tasu maksuma käesoleva seaduse §§ 65—69 korras.

§ 24. Uurimistööde andmed kaevude, kraavide ja käikude läbilõigete ning plaanide näol esitatakse ärakirjadena uurimise aja lõpul mäeosakonnale; samuti on uurimistööde tegemise ajal mäejärelvalve teostajatel ametnikudel kõigi nende tööde juurde vaba pääsemine.

§ 25. Uurimisloa eest maksab loaaja enne selle kättesaamist tasu, mille suuruse määrab kindlaks iga kolme aasta peale kaubandus-tööstusminister kokkuleppel raha- ja põlluministriaga.

§ 26. Kui uurija enne loa lõputähtaega ei esine kirjaliku sooviga vastava kontsessiooni saamiseks ega täida § 24. nõuet, kaotab ta oma õigused läbiuuritud maa-ala kohta ja viimane loetakse vabaks uute uurimislubade nõutajatele väljaandmiseks.

C. Kontsessioonide nõutamine ja andmine.

§ 27. Sooviavaldus mäetööstuse sisseseadmise loa (kontsessiooni) saamiseks esitatakse mäeosakonnale kirjalikult kahes eksemplaris.

§ 28. Iga eelmises paragrahvis tähendatud sooviavaldus peab sisaldama järgmisi andmeid:

- 1) sooviavaldaja nimi ja elukoht;
- 2) maapõuevara nimetus, mille kasutamiseks luba soovitakse ja
- 3) maa-ala asukoht ja suurus.

§ 29. Sooviavaldusele lisatakse juurde kaart kolmes eksemplaris, millel ära tähendatud maa-ala asukoht, selle piirid ja orienteerimiseks tarvilikud andmed. Kaardi masstaabi määrab kaubandus-tööstusminister.

Puudub sooviavaldajal võimalus kaardi esitamiseks, määratakse selleks mäeosakonna poolt tähtaeg kuni ühe kuuni. Määratud tähtajaks kaardi mitteesitamise korral loetakse sooviavaldus maksvuseta.

§ 30. Paragrahvide 27—29 korras esitatud sooviavaldused tulevad läbivaatamisele üksikult, § 22 p. 2 alusel erasikute poolt läbiuuritud maa-alade suhtes ehk ka maa-alade suhtes, mis ühendatud § 15 p. 1. all, kui teatava maaala peale ainult üks kontsessiooninõue on esitatud. On aga ühe maa-ala peale esitatud mitu nõuet, korraldab mäeosakond nõudjate vahel võistluse, mille tagajärjel eesõigus kontsessioonisaamiseks sellele antakse, kelle tingimised riigile kõige soodsamad.

Aruandja A. Jõeäär (loeb):

§ 31. Sellel, kes kindlaks teeb oma valduses oleval maa-alal või kaevanduses mõne maapõuevara olemasolu saavutamiseks jätkuval hulgal, on leidjana eesõigus kõikide pärast tema leidu esitatud sooviavalduste ees. Sellekohase sooviavaldusega peab leidja esinema kahe nädala jooksul leiupäevast arvates. Vastasel korral kaotab tema oma eesõiguse.

Variant: § 31 välja jätta.

J. Holberg (põl): Härra aruandja juba näitas, mis motiividel § 31. sisse võeti. Täheandan ainult niipalju, et kui üldkomisjonis see küsimus arutamisel oli, siis juba toodi ette, et juriidiliselt on maaseaduse põhjal maapõue varandus riigi oma ning maavaldajal ei ole mingisugust õigust selle vara kohta. Kui tahetakse mingisugune õigus anda, mille läbi maavaldaja eritasu peaks saama, siis ei ole see juriidiliselt õige. Siin aruandja tähendas, et on väga raske, kui temal ei ole mingisugust õigust selle vara kohta, või et need maaomanikud kannatavad selle tagajärjel. Pean ütleva, et maksev seadus näeb ette, et maapinnaomanikud saavad sel juhtumisel teatud tasu, kui nende maapõues teatud maapõue varandused ilmsiks tulevad, ja see tasu ei ole sugugi väikene, näiteks Petserimaal said nad kolmekordset tasu, sest maa eest, mis maksis 50.000 tiin, makseti neile 150.000. Seda on hindamiskomisjon määranud ning vastav tasu on neile kindlustatud. Maaseaduse põhimõttest välja minnes on täitsa põhjendamata neile kõrgema tasu maksmine. Üldkomisjonis toodi juba ette, et meil ei ole niisuguseid suuri ja kallid maapõue varandusi. Meil ei ole kivisütt, naftat ega mingisuguseid kalleid metalle. Kui võimalus antakse maapinnaomanikkudele nende maa põuest leitavate varanduste puhul kallimat tasu maksta, siis on vaevalt loota, et väliskapital oma rahad nendesse paneb, sest see saadav vara on

niivõrd odava väärtusega, et ta selle maa hinda ära ei tasu, kuna meil omal aga nende varanduste väljatoomiseks kapital puudub. Nendelt motiividelt välja minnes vaieldi üldkomisjonis selle paragrahvi sissevõtmise vastu.

Aruandja A. Jõeäär: Mina pean ütleva, et üldkomisjonis tegin aruandjana ettepaneku, § 31. sisse võtta. Sarnaselt võeti vastu see paragrahv juba II Riigikogus. Alles viimasel koosolekul läksid hääled pooleks. Mina kui aruandja ei saa ühe ega teise variandi poolt rääkida, vaid pean ette kandma põhjendused, mis ette toodi vastuvõtmise kui ka väljajätmise poolt. Sissejätmise põhjenduseks ettetoodud väited olen paragrahv 22. arutamise juures juba ette kandnud. Tuleks ainult veel vastu vaielda sellele, mida härra Holberg ette tõi maaseadusega kindlaksmääratud riigi õiguste kohta. Seletus, et maaseadus kõik maapinna valdajate omanikuõigused maapõuevarade suhtes tühistanud, see jääb maksuma ka siis, kui § 31. vastu võtta. Vahe seisab ainult selles, et maavaldajal on õigus samadel tingimustel, mis kõikide teiste kontsessioonäride jaoks kindlaks määratud, tema poolt leitud maapõuevara saavutamiseks kontsessiooni saada. Ja see ei tühistata riigi õigusi. Minu arvates peaks riigil täiesti ükskõik olema, kellele ta kontsessiooni annab, kas annab ta kontsessiooni maapinna valdajale või mõnele töösturile, (J. Holberg, põl: Ei ole!) ...sest tingimised kontsessioonis saavad üles seatud kõigile ühesugused. Ja kui kontsessioonär, maapinna valdaja, kontsessiooni tingimusi ei täida nii, kui seda riigi huvi nõuab, siis on selleks olemas seadused, kuidas kontsessiooni tühistada. Aga kui ta tingimused korralikult täidab, mispärast siis ei peaks temale kontsessiooni antama.

Härra Holberg ütleb, et kui pinnavaldajale leiukorral eesõigus anda, siis see võimaldaks temale mingisugust vahetasu saada. Kelle käest ta seda vahetasu siis saab? Minu arvates seda vahetasu võiks ette kujutada kõikide kontsessioonide juures ja see on võimalik kontsessioonäriil samuti kui maaomanikul, sest tingimused on ühesugused. Ma ei näe ära, millega niisugune arvamine on põhjendatud. (J. Holberg, põl: Aga kas seda, härra Jõeäär, ei ole tehtud?) Et on eesõiguse eest saadud tasu? — (J. Holberg, põl: Üks seesama teeb välja ikka.) Seda rohkem peaks see minu ettepanekut põhjendama, siin ei ole mingisugust kartust, et see vahetasu valedesse kättesse satuks, nii kui see kontsessioonäride juures võimalik on.

Käesolevas seaduses on ette nähtud hoopis teistsugune tasumaksmise kord, kui seaduste

kogu 10. köites ette nähtud. Kuidas need komisjonid määratakse, seda ette öelda on raske. Teiselt poolt, üldkomisjoni liikmed, kes teise variandi poolt hääletasid, samuti ka valitsuse esitaja, töid üldkomisjonis ette seda, et sarnasel korral, kui niisugune eesõigus saaks maksuma pandud, siis see riigile takistusi teeks suuremate maa-alade peale kontsessioonide andmiseks. Sarnasel korral, kui näiteks 50 ha suuruse talu omanik teeb oma talu piirides mõne maapõuevara olemasolu leidjana kindlaks ja selle peale kontsessiooni saaks, siis kui valitsus tahab selle mineraalvara saavutamiseks anda kontsessiooni näiteks 10.000 hektaari suuruse maa-pinna peale, siis oleksid tekkinud selles maa-alas väikesed saarekesed, mis takistaksid suurema kontsessiooni tegevust.

See oli peaaesjalikult, mispärast teine osa üldkomisjonis, kes variatsiooni väljajätmise poolt hääletas, soovitavaks ei leidnud seda paragrahvi vastu võtta. Ma juba tähendasin alguses, et teiselt poolt toodi näitena ette, et Preisimaal, kus palju rohkem maapõue varandusi, ei ole selle paragrahvi olemasolemine raskusi tekitanud. Seal on kontsessioonärid rahuldunud ja selle tõttu ei võiks ka karta, et see Eestis raskusi tekitaks. See on rohkem ilus soov tuleviku kohta, seaduseandja tahtevaldus, millega tema näitab, et tema soovib

ka maavaldajatele vastu tulla. Tegelikult võib olla tuleb meil sarnaseid pinnavaldajaid-leidjaid vähe ette. Kui neid peaks ette tulema, ei tohiks aga mingisuguseid takistusi olla, et nad oma leidust kasutada ei saaks.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 31 tagasi lükatud.

Aruandja **A. Jõeäär** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu § 32.

§ 32. Kontsessiooninõudjaga kokkulepitud tingimistel, mille peajooned §§ 33 — 44 ära tähendatud, annab kaubandus-tööstusminister mäetööstuse sisseseadmiseks luba (kontsessiooni), temaga riigi nimel vastavat lepingut sõlmides. Igast sõlmitud lepingust teatatakse mäetöösturi-kontsessioonäri kulul „Riigi Teatajas“.

(J. Hünerson, põl: Lõpetada!)

Juhataja **K. Einbund**: Ettepanek on tehtud, lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 21.10 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Einbund**.

Sekretär **M. Juhkam**.